

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ**

**КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ**

**Кваліфікаційна робота  
магістра**

**ОРГАНІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ  
ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В РЕГІОНІ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу, групи 8.2817-з  
спеціальності 281 «Публічне управління та  
адміністрування»  
освітньо-професійної програми «Публічне  
управління та адміністрування»  
Н.О. Доніна

Керівник: доцент кафедри соціальної  
філософії та управління,  
доцент, к. філос.н.  
Маловічко О.В.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії  
та управління, доцент, к. філос.н.  
Маліновська О.С.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет соціології та управління

Кафедра соціальної філософії та управління

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

**ЗАТВЕРДЖУЮ**

Завідувач кафедри соціальної філософії та управління

Т.І. Бутченко

« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2019 року

**З А В Д А Н Н Я**  
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Доніній Наталії Олегівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Організація ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні

керівник роботи Маловічко Олена Владиславівна, к. філос. н., доцент

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «29» травня 2019 року № 802-с

2. Строк подання студентом роботи 12 грудня 2019 року

3. Вихідні дані до роботи Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>; Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>; Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0387-99>.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати історію дослідження організації ефективної роботи органів опіки та піклування. 2. Уточнити зміст основних понять дослідження: «опіка», «піклування», «органи опіки та піклування», «ефективна робота», «регіон». 3. Визначити принципи та методи дослідження організації ефективної роботи органів опіки та піклування. 4. Визначити особливості правового статусу суб'єктів опіки та піклування 5. З'ясувати правові засади організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні. 6. Дослідити досвід європейських забезпечення прав недієздатних осіб. 7. Проаналізувати сучасний стан організації роботи органів опіки та піклування в регіонах України на прикладі діяльності органу опіки та піклування при районній адміністрації Запорізької міської ради по Дніпровському району. 8. Визначити основні фактори оптимізації роботи органів опіки та піклування в регіоні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

---

---

---

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	29.05.2019	29.05.2019
Розділ 2	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	22.06.2019	22.06.2019
Розділ 3	Маловічко О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	21.09.2019	21.09.2019

7. Дата видачі завдання 29 травня 2019 року

**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень 2019	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2019	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2019	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень 2019	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Серпень 2019	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Вересень 2019	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад 2019	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Грудень 2019	<i>виконано</i>

Студент \_\_\_\_\_ Н.О. Доніна \_\_\_\_\_  
(підпис) (ініціали та прізвище)

Керівник роботи \_\_\_\_\_ О.В. Маловічко \_\_\_\_\_  
(підпис) (ініціали та прізвище)

**Нормоконтроль пройдено**

Нормоконтролер \_\_\_\_\_ І.С. Цяпліна \_\_\_\_\_  
(підпис) (ініціали та прізвище)

## РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 96 сторінок, 73 позицій у списку літератури.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, ОРГАНИ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ,  
НЕДІЄЗДАТНІ ОСОБИ, ОПІКУНИ, ПОМІЧНИКИ

*Мета дослідження:* розкрити умови, фактори та напрямки оптимізації організації ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні.

*Об'єкт дослідження:* є органи опіки та піклування, що забезпечують захист прав і інтересів осіб, визнаних судом недієздатними або обмеженими у дієздатності.

*Предмет дослідження:* організація ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні.

*Методи дослідження:* порівняльно-історичний, структурно-функціональний, теоретичного узагальнення, порівняльний, науково-теоретичний аналіз, аналіз статистичних даних.

*Гіпотеза:* ключовий фактор недостатнього рівня ефективності роботи органів опіки та піклування як на державному так і на місцевому рівнях - відсутність дієвого актуального, що відповідає вимогам часу законодавства, наявність великої кількості правових колізій та прогалин, а також відсутність будь-якого контролю з боку держави за діяльністю органів опіки та піклування.

*Висновки:* 1. На сьогоднішній день в Україні відсутній цілісний нормативний акт, який мав би системно врегулювати діяльність органів опіки та піклування в частині забезпечення захисту недієздатних та обмежено дієздатних осіб; існує велика кількість непрацюючих норм, які лише декларують права, не гарантуючи їх реалізації.

2. Наслідком недостатньої уваги до даної сфери з боку держави у формі відсутності будь-якого контролю за діяльністю органів опіки та піклування є безвідповідальність органів місцевого самоврядування при делегуванні функцій опіки та піклування своїм виконавчим органам.

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ.....	9
1.1. Історія дослідження організації ефективної роботи органів опіки та піклування .....	9
1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «опіка», «піклування», «органи опіки та піклування», «ефективна робота», «регіон».....	13
1.3. Принципи та методи дослідження організації ефективної роботи органів опіки та піклування.....	21
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ .....	27
2.1. Особливості правового статусу суб'єктів опіки та піклування .....	27
2.2. Правові засади організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні .....	40
2.3. Європейський досвід забезпечення прав недієздатних .....	49
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	56
3.1. Сучасний стан організації роботи органів опіки та піклування в регіонах України на прикладі діяльності органу опіки та піклування при районній адміністрації Запорізької міської ради по Дніпровському району.....	56
3.2. Основні фактори оптимізації організації ефективної роботи органів опіки та піклування в регіонах .....	76
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	87

## ВСТУП

*Актуальність дослідження* обумовлюється необхідністю підвищення ефективності роботи органів опіки та піклування щодо захисту прав як недієздатних та обмежених у дієздатності осіб, так і прав та законних інтересів пересічних громадян, які з різних причин стикаються у повсякденному житті з означеними вище категоріями осіб. Для соціального розвитку будь-якої країни важливим є забезпечення реалізації рівних прав всіх категорій населення, підвищення рівня соціальної адаптації осіб, які цього потребують. Такий соціальний розвиток є неможливим без якісної нормативно-правової бази, яка має визначити на законодавчому рівні засоби та механізми, порядки та регламенти дій органів опіки та піклування.

Пасивність органів, які покликані захищати права громадян, зокрема органів Національної поліції, неможливість забезпечення своєчасної психіатричної допомоги, складність проведення судово-психіатричних експертиз, відсутність організованої соціальної підтримки опікунів на рівні суспільства, відсутність законодавчо встановленого обов'язку вести електронний облік недієздатних та обмежених у дієздатності осіб та відсутність будь-якого контролю з боку Мінсоцполітики за діяльністю органів опіки та піклування, застарілість законодавства – всі ці причини обумовили наявну незадовільну ситуацію. Тому вкрай необхідно проаналізувати сучасний стан і запропонувати шляхи удосконалення роботи органів опіки та піклування.

*Проблемна ситуація* на локальному рівні полягає у тому, що на даний час для забезпечення належним чином прав та інтересів громадян у сфері регулювання інституту опіки та піклування відсутнє ефективне актуальне законодавство, як на державному рівні, так і на місцевому локальному рівні. Запорізькою міською радою не забезпечено ефективне функціонування органів опіки та піклування у відношенні недієздатних та обмежених у дієздатності осіб через розосередженість та безсистемність наділення власних виконавчих органів компетенціями щодо здійснення функцій органів опіки та піклування.

Теоретичну основу даної кваліфікаційної роботи становлять дослідження щодо розвитку та становлення діяльності органів опіки та піклування саме в частині захисту повнолітніх осіб, адже захист дітей в діяльності органів опіки є досить регламентованим та контрольованим з боку держави. Результатом досліджень таких провідних фахівців з питань опіки та піклування, правознавців, як Морозова С., Аблятипова Н., Рудий Н., Прутян Д. було суттєво вдосконалено нормативно-правову базу правового регулювання відносин опіки та піклування, особливо її підзаконну складову.

Недостатня кількість досліджень по даній темі пояснюється різними факторами: незацікавленістю посадових осіб вищого рівня у відстеженні ефективності діяльності органів опіки та піклування внаслідок неприбутковості напрямку, відсутністю системного підходу та стратегії розвитку, проведення реформування органів соціального захисту не торкнулось органів опіки та піклування.

*Об'єктом дослідження* є органи опіки та піклування, що забезпечують захист прав і інтересів осіб, визнаних судом недієздатними або обмеженими у дієздатності.

*Предмет дослідження* – організація ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні.

Метою роботи є дослідження умов і факторів, які впливають на ефективність роботи органів опіки та піклування в регіоні, аналіз актуального стану органів опіки та розробка шляхів удосконалення їх діяльності.

Для реалізації зазначеної мети в роботі були поставлені та виконані наступні завдання:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми ефективності діяльності органів опіки та піклування;
- здійснити уточнення змісту головних понять дослідження: «опіка», «піклування», «органи опіки та піклування», «ефективна робота», «регіон»;
- обґрунтувати основні принципи та методи дослідження, що використовуються у даній роботі;

- проаналізувати суб'єктів правовідносин;
- визначити правові засади організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні;
- дослідити особливості організації ефективної діяльності органів опіки та піклування за кордоном;
- проаналізувати сучасний стан організації діяльності органів опіки та піклування в регіоні;
- визначити основні фактори оптимізації організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні та регіоні;
- запропонувати шляхи вдосконалення діяльності органів опіки та піклування в регіоні, збільшення її ефективності.

*Наукова новизна* полягає у тому, що детально досліджується практична діяльність органу опіки та піклування щодо повнолітніх осіб на предмет ефективності його роботи в умовах недостатньої правової регламентації, колізій та прогалин у нормативно-правових актах. За результатом дослідження пропонуються заходи щодо виправлення ситуації.

*Гіпотеза* дослідження ґрунтується на припущенні, що ключовий фактор недостатнього рівня ефективності роботи органів опіки та піклування як на державному так і на місцевому рівнях – це відсутність дієвого актуального, що відповідає вимогам часу законодавства, наявність великої кількості правових колізій та прогалин, а також відсутність необхідної кількості та належної якості підзаконних нормативно-правових актів, якими мають бути визначені дієві механізми і інструменти для реалізації органами опіки своїх завдань, а також відсутність будь-якого контролю з боку держави за діяльністю органів опіки та піклування.

*Структура роботи:* кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку літератури.



# РОЗДІЛ 1

## ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

### 1.1. Історія дослідження організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні

Для ґрунтового розуміння ефективності роботи органів опіки та піклування щодо повнолітніх осіб, які потребують захисту держави (недієздатні та обмежено дієздатні особи) та глибокого дослідження факторів, які впливають на зазначену ефективність необхідно розглянути історичні аспекти зародження та розвитку даного правового інституту. Систематичних ґрунтовних досліджень з питань діяльності органів опіки та піклування в частині захисту прав саме повнолітніх осіб не проводилось, але періодично з'являлись цікаві роботи, які ставали новим поштовхом для подальшого розвитку галузі.

Ще в Стародавньому Римі набули поширення випадки вчинення дій одними особами з метою захисту прав та інтересів інших осіб, котрі внаслідок неповної правоздатності, віку, стану здоров'я тощо не могли самостійно набувати прав та обов'язків і реалізувати їх [60].

З IX століття на території сучасної України почали формуватися специфічні риси національного правового регулювання правових відносин у сфері опіки. З появою перших писаних джерел права з'явилося поняття опіки, яке у першу чергу мало забезпечувати збереження майна підопічних осіб. Під час розвитку феодальних та організації станово-представницьких відносин вдосконалювалось регулювання опікових відносин, також з'являється поняття піклування [59, с. 34]. Зважаючи відсутність розвитку державності, інститут опіки та піклування знаходить свій розвиток в правових системах іноземних держав. Спираючись на закладену в Київській Русі звичаєво-правову основу,

яка втілилась в Руській Правді, інститут опіки не лише зберіг свою самобутність на землях України, а й вплинув на формування опікових правових інститутів у Польському королівстві та Великому князівстві Литовському. Здебільшого розвиток норм інституту опіки здійснювався в контексті розвитку сімейного та цивільного права [61, с. 94].

Останнім часом інтерес до вивчення проблем правового регулювання опіки та піклування, налагодження ефективної роботи органів опіки та піклування посилюється. Але й досі ця сфера є такою, що недостатньо досліджувалися на рівні монографій та дисертацій.

Перш за все, слід назвати таких провідних фахівців з питань опіки та піклування, правознавців, як Морозова С., Аблятипова Н., Рудий Н., Прутян Д. У результаті досліджень названих вчених було суттєво вдосконалено нормативно-правову базу правового регулювання відносин опіки та піклування, особливо її підзаконну нормативну частину.

Серед тих, хто останнім часом досліджував питання опіки та піклування, та приділяв увагу захисту прав та інтересів повнолітніх осіб хоча особливо відзначити наступних науковців.

Аблятипова Н. у своїй дисертації та у статті «Опіка та піклування за римським правом та за Цивільним кодексом України: порівняльний аналіз» досліджує започаткування інституту опіки та піклування, особливості його становлення у стародавньому Римі та порівнює римське опікове право з правом сучасної України [1].

Фундаментальною роботою є монографія львівського історика права Рудого Н. «Інститут опіки та піклування в Україні: історико-правове дослідження». В цій роботі реалізована спроба здійснити історико-правове осмислення розвитку інституту опіки і піклування в Україні, його зародження та розкриті закономірності його існування як у звичаєвому, так і нормативному праві. Встановлено зміст та завдання інституту опіки і піклування на різних етапах його розвитку [60]. Виокремлено національні особливості врегулювання відносин опіки та піклування, які постійно зберігалися та вдосконалювалися в

межах чинних джерел права. Також, Н. Я. Рудий є автором кількох статей, в яких досліджується історія становлення та розвитку інституту опіки та піклування в Україні [61].

Цікавою та корисною для розкриття теми даної магістерської роботи є дисертація Морозової С. «Правове регулювання опіки та піклування за цивільним законодавством України», адже висновки до даної дисертації прямо свідчать про глибоке вивчення питання організації ефективної роботи органу опіки та піклування [26]. Запропоновані шляхи вирішення прогалин у праві та недостатньої регламентації певного кола питань, зокрема питань організації контролю за звітністю опікунів, забезпечення права недієздатних на вільне пересування, обґрунтовується необхідність прийняття Закону України «Про опіку та піклування», визначення статусу спеціального закладу як опікуна над фізичною особою, яка перебуває у такому закладі. Встановлена незавершеність законодавчого впорядкування відносин з опіки та піклування, перешкоджання створенню досконалої системи нормативно-правових актів для регулювання відносин з опіки та піклування цілої низки факторів.

Можна без перебільшень стверджувати, що Морозова С. є одним із найдосвідченіших науковців в питаннях опіки та піклування сучасної України, вона є автором більше тридцяти статей по даній тематиці, у кожній статті детально розкриваючи особливості певного аспекту регулювання [18], [20], [22], [27].

Прутян Д.С. свою статтю «Припинення опіки та звільнення опікуна за цивільним законодавством України» присвятила комплексному вивченню інституту опіки, особлива увага приділяється порядку припинення опіки та звільнення опікуна, на основі аналізу чинного законодавства визначаються основні підстави припинення опіки [56]. Зазначена стаття є корисною для розкриття теми даної магістерської роботи, оскільки забезпечення кожної недієздатної особи опікуном є важливим завданням, реалізація якого підвищує ефективність роботи органів опіки та піклування.

Адаховська Н., асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», у своїй статті «Правове становище органів опіки та піклування у правовідносинах опіки над майном» здійснює комплексний теоретичний аналіз правового становища органів опіки та піклування у відносинах опіки над майном, пошук шляхів удосконалення діяльності органів опіки та піклування, обґрунтування і внесення конкретних пропозицій щодо вдосконалення законодавства, яке регулює відносини щодо встановлення, здійснення та припинення опіки над майном [2]. Опіка над майном недієдатної особи – державна гарантія, її належна реалізація – важливий чинник забезпечення повноцінного захисту майнових прав осіб, що потребують захисту держави.

Втім, цілий ряд теоретичних і практичних питань правозастосування та правотворення у відносинах з опіки та піклування не знайшла свого оптимального вирішення. Зокрема, не визначено однозначно місце опіки та піклування в системі національного законодавства; не розкрито особливості елементів, з яких складається правовий статус учасників правовідносин у сфері опіки та піклування; не проаналізовані суміжні з опікою та піклуванням інститути; не стали предметом вивчення проблеми повноти та своєчасності надання звітності опікунів і піклувальників; не розроблені науково та практично обґрунтовані рекомендації з оптимізації норм чинного законодавства щодо особи опікуна та піклувальника. Зазначене багато в чому пояснює слабку розробку правових і організаційних основ встановлення, здійснення і припинення опіки та піклування.

Необхідно зазначити, що цікавість науковців в основному зосереджена на питаннях організації ефективної діяльності органів опіки та піклування в напрямку захисту прав та інтересів дітей, подолання сирітства, захисту майна дітей. Найчастіше об'єктом дослідження виступає інститут опіки та піклування в розрізі правового регулювання або історичного розвитку. В таких роботах опіці над повнолітніми особами приділяється лише кілька слів. Окремих

досліджень щодо діяльності органів опіки та піклування в розрізі захисту прав недієдатних та обмежених у дієдатності осіб не проводилось.

Між тим, зазначений напрямок опіки та піклування реалізується на підставі відокремлених від «дитячих» нормативних актів окремою системою державних та самоврядних органів, тож розглядати опіку та піклування над повнолітніми особами як невеликий додаток до опіки над дітьми або опіки над майном не є обґрунтованим та доцільним. Адже правовий та організаційний захист прав та інтересів недієдатних та обмежених у дієдатності осіб функціонує на інших принципах, забезпечуються іншими законодавчими нормами та реалізується іншою системою виконавчих органів. Й цілком зрозуміло, що рівень захисту прав дітей в державі жодним чином не є показником розвитку захисту повнолітніх осіб, що потребують опіки та піклування.

Підсумовуючи викладене у даному підрозділі закономірно приходимо до висновку щодо абсолютної обмеженості та недостатності досліджень з питання забезпечення ефективної роботи органів опіки та піклування. На даний час у законодавстві відсутнє закріплення критеріїв, на підставі яких можна робити висновки про достатність або недостатність вживаних органом опіки заходів для захисту прав недієдатних та обмежених у дієдатності осіб. Також, відсутній механізм державного та самоврядного контролю за діяльністю органів опіки та піклування, що в свою чергу ставить рівень організації роботи органу опіки та піклування у залежність від добросовісності посадовців.

## **1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «опіка», «піклування», «органи опіки та піклування», «ефективна робота», «регіон»**

Для забезпечення якісного аналізу стану та розвитку ефективної діяльності органів опіки і піклування необхідно уточнити зміст основних понять, які важливі для розкриття теми і проведення якісного дослідження.

Також, для уникнення у подальшому можливих зауважень з питання неповного розкриття понять, необхідно наголосити, що предметом дослідження даної роботи є ефективна робота органів опіки та піклування виключно стосовно повнолітніх осіб, адже діяльність органів опіки та піклування щодо захисту малолітніх та неповнолітніх осіб має свої особливості, внаслідок специфічності суб'єктів захисту та не розлягається у даній роботі.

Поняття «опіка» та «піклування».

На даний час існує багато визначень поняття «опіки» і «піклування».

Як комплексний правовий інститут опіка та піклування є сукупністю правових норм, що регулюють відносини по встановленню опіки і піклування, захисту прав і законних інтересів осіб, що не мають дієздатності або не мають її в обмеженому обсязі [2]. Таким чином, опіка і піклування є однією з форм здійснення державного захисту фізичної особи.

Опікою та піклуванням вважають систему заходів, направлених на забезпечення діяльності органів опіки та піклування, піклувальників та опікунів по захисту прав і законних інтересів недієздатних і обмежених у дієздатності повнолітніх осіб [3].

Крім того, під опікою та піклуванням розуміють певні правовідносини, як то між опікуном (піклувальником) та підопічною особою, між органами опіки і піклування й опікунами та піклувальниками.

Основними законодавчими документами України, які визначають поняття та сутність «опіки та піклування» є Цивільний кодекс України та Правила опіки та піклування, які затверджено спільним наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Правил опіки та піклування».

Тож, відповідно до Правил опіки та піклування, опіка (піклування) є особливою формою державної турботи про повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів [42].

Опіка (піклування) встановлюється для захисту майнових і особистих прав та інтересів повнолітніх осіб, які внаслідок певного стану здоров'я не можуть самотійно виконувати свої обов'язки та здійснювати свої права.

Поняття опіки та піклування нормативно розмежовується через різні переліки ознак, як характеризують наявність або відсутність підстав для призначенні опіки або піклування.

Таким особливим поєднанням ознак є стан (фізичний або психологічний) повнолітньої фізичної особи та прийняте з урахуванням стану повнолітньої особи рішення уповноваженого державою органу - суду, яке набрало законної сили.

Відповідно до ст. 58 Цивільного кодексу України опіка встановлюється над фізичними особами, які визнані недієздатними (внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу особа не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними). Правовими наслідками визнання фізичної особи недієздатною є встановлення над нею опіки; відсутність права вчиняти будь-який правочин (вчиняється опікуном); відсутність відповідальності за завдану шкоду (несе опікун) [69].

Відповідно до ст. 59 Цивільного кодексу України піклування встановлюється над фізичними особами, які обмежені у фізичній дієздатності. Суд, за заявою визначеного законодавством кола осіб, обмежує цивільну дієздатність фізичної особи, у разі якщо вона має психічний розлад, який суттєво впливає на її здатність розуміти значення своїх дій та /або керувати ними. Також підставою для обмеження судом фізичної дієздатності особи, є зловживання спиртними напоями, токсичними речовинами, наркотичними засобами, азартними іграми тощо і такою поведінкою ставить себе або свою сім'ю, чи інших осіб, які за законом є його утриманцями, у скрутне матеріальне становище. Цивільна дієздатність фізичної особи вважається обмеженою з часу набрання чинності рішення суду про таке обмеження [69].

Правовими наслідками обмеження цивільної дієздатності фізичної особи є встановлення над такою особою піклування; можливість самотійно вчиняти

виключно дрібні побутові правочини; правочини, які підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації, та інші правочини, які виходять за межі дрібних побутових, вчиняються обмежено дієздатним виключно за згодою піклувальника; Також піклувальником здійснюються одержання пенсії, заробітку, стипендії, інших доходів та розпорядження ними.

Словник української мови в одинадцяти томах наступним чином визначає поняття опіки:

- піклування про що-небудь, кого-небудь, догляд за кимось;
- постійний нагляд, контроль за чиїми-небудь діями, вчинками;
- організований і контрольований державою нагляд за недієздатними громадянами (малолітніми, душевнохворими і т. ін.), піклування про їхні особисті і майнові права та інтереси. Особи, взяті під опіку як марнотратці, можуть укладати правочини тільки за згодою своїх законних представників (батьків або опікунів);
- контрольований державою нагляд за майном недієздатних громадян;
- особи або установи, на які покладено такий нагляд; опікуни [64].

Незважаючи на важливість соціального інституту опіки та піклування Філософський енциклопедичний словник, виданий Інститутом філософії ім. Г.С.Сковороди Національної академії наук України [68], не містить понять «опіка», «піклування».

Поняття «органи опіки та піклування».

Відповідно до пункту 1.3. Правил опіки та піклування органами, які приймають рішення щодо опіки і піклування, є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі комітети міських, районних у містах, сільських, селищних рад [42].

Визначення поняття «органи опіки та піклування» міститься у кількох нормативно-правових актах України, зокрема у таких: Правилах опіки та піклування, Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [34], Порядку провадження органами опіки та піклування



діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого відповідною постановою Кабміну України . Останні два документа дають поняття органу опіки та піклування, який забезпечує захист прав дітей і лише перший визначає органи, до компетенції яких відноситься захист повнолітніх осіб, зокрема недієздатних, та обмежених у дієздатності.

Пунктом 1.4. Правил опіки та піклування визначається розмежування компетенцій із захисту прав між різними виконавчими органами державної влади та місцевого самоврядування, в залежності від напрямку діяльності [42].

Так, в межах їх компетенції на відповідні управління і відділи місцевої державної адміністрації районів, районів міст Києва і Севастополя, виконавчих комітетів міських чи районних у містах рад. покладається безпосереднє ведення справ щодо опіки і піклування.

У селищах і селах справами опіки і піклування безпосередньо відноситься до компетенції виконавчих комітетів сільських та селищних рад.

Органи освіти здійснюють діяльність з питань виявлення, обліку та передачі дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей-сиріт до дитячих будинків, шкіл-інтернатів різних профілів, , під опіку та піклування, на усиновлення та з інших питань, що належать до їх компетенції [42].

Органи в справах сім'ї та молоді здійснюють діяльність з питань безпритульних дітей, влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей-сиріт, що утримуються в державних дитячих закладах, на виховання в сім'ї (дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї) та з інших питань, що належать до їх компетенції [45].

Діяльність щодо надання соціально-побутового та медичного обслуговування особам з інвалідністю, громадянам похилого віку, дітям з вадами фізичного та розумового розвитку, які цього потребують, забезпечення за вказаними категоріями осіб догляду здійснюють органи соціального захисту населення.

Органи охорони здоров'я щодо недієздатних та обмежених у дієздатності осіб, а також щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування,

віком до трьох років у будинках дитини здійснюють експертну, діагностичну та лікувальну діяльність [42].

Зазначене вище розмежування компетенцій між органами потребує деяких пояснень, адже предметом дослідження даної роботи не є захист прав дітей, осіб з інвалідністю та осіб, які опинились у складних життєвих обставинах.

Справа у тім, що єдиним підзаконним актом, який регламентує роботу органів опіки в частині захисту прав повнолітніх осіб є Правила опіки та піклування 1999 року. До 2008 року зазначений нормативний акт регулював також діяльність органів опіки та піклування із захисту прав дітей.

Але у 2008 році законодавець дійшов обґрунтованого висновку про необхідність виокремлення питань опіки та піклування щодо дітей від питань опіки та піклування щодо повнолітніх осіб, зі створенням відповідної системи органів. Результатом такого виокремлення стало прийняття Кабінетом міністрів України постанови №866 у 2008 році [34]. Недоліком нормотворчої діяльності Кабінету міністрів України стало невнесення відповідних змін до Правил опіки та піклування. Зокрема, Правила опіки та піклування не містять жодних посилань на зазначену постанову Кабміну України.

Така бездіяльність державних органів в частині невжиття заходів щодо актуалізації державного законодавства свідчить в першу чергу про відсутність належної уваги держави до зазначеного напрямку, незабезпечення належного державного контролю [42].

Поняття «ефективна робота».

Словник української мови у одинадцяти томах не містить поняття «ефективна робота, але містить поняття «ефективний» і «робота».

«Ефективний» - 1. Який приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект. 2. Який викликає ефект (у 1 знач.).

«Робота» - 1. Дія за значенням «робити». 2. Чиєсь виконання чого-небудь, чийсь труд. 3. Та чи інша діяльність щодо виготовлення, створення, обробки чого-небудь. 4. Коло занять, обов'язків, те, чим зайнятий хто-небудь; справа,

діло. 5. Праця, заняття, служба на якому-небудь підприємстві, в якійсь установі як засіб існування, джерело заробітку. 6. Те, що підлягає виконанню, здійсненню. Заходи для виконання, здійснення чого-небудь. Те, над чим працює хто-небудь; предмет праці. 7. Спосіб, манера, стиль виконання, виготовлення чого-небудь. 8. Продукт чиеїсь праці; виріб, твір. 9. Кількісна характеристика перетворення будь-якого виду енергії на інші види її [64].

Філософський енциклопедичний словник, виданий Інститутом філософії ім. Г.С.Сковороди Національної академії наук України, словник соціальних термінів не містять поняття «ефективна робота» [68].

Враховуючи, що на даний час відсутнє стале поняття «ефективна робота», спробуємо самостійно визначити дане поняття з урахування загально визначених уявлень про роботу та ефективність.

Під «ефективною роботою» у даній магістерській роботі розуміється професійна діяльність органів опіки та піклування, спрямована на конструктивне, високо результативне вирішення завдань, які ставить держава в частині захисту особистих та майнових прав повнолітніх осіб, які потребують опіки та піклування; належне виконання вимог чинного законодавства по організації опіки над майном, а також реалізація передбаченого статтею 78 Цивільного кодексу України порядку призначення помічника фізичній дієздатній особі, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки.

Поняття «регіон». Політична енциклопедія, видана інститутом політичних і етнонаціональних досліджень Національної академії наук України визначає «регіон» як (лат. regio, regionis — область, район, напрям, кордон) — частина території країни (район, область та ін.), що вирізняється сукупністю природних або історично усталених економічних та географічних умов і нац. складом населення [35]. У законодавстві України про місцеве самоврядування, планування територій і прогнозування, державного регулювання ринку цінних паперів, антимонопольну діяльність тощо політично-правовий зміст регіону зазвичай збігається з поняттями «область» і «район» як одиниць

адміністративно-територіального устрою. В економічній географії країни розрізняють регіон західний, східний, південний і центральний. Відповідно до міжнародних стандартів місцевого самоврядування регіон — це найбільше територіальне утворення всередині кожної держави, має виборні органи і перебуває в адміністративному плані між центр, і місцевими органами влади, користується прерогативами самоорганізації чи прерогативами, що зазвичай асоціюються з центральною владою.

У даній магістерській роботі поняття «регіон» використовується як визначення певної території, на яку поширюється компетенція виконавчих органів міських рад, на яких покладено виконання функцій органів опіки та піклування. У місті Запоріжжі такими органами визначені районні адміністрації Запорізької міської ради, а територія, на яку поширюється компетенція органу опіки – відповідний район міста Запоріжжя.

Тепер ми можемо сформулювати поняття «організація ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні».

Тож, організація ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні – забезпечена державою, законодавчо регламентована професійна діяльність посадових осіб органу, на який покладено виконання функцій органів опіки та піклування, спрямована на конструктивне, високо результативне вирішення завдань, які ставить держава в частині захисту особистих та майнових прав повнолітніх осіб, які потребують опіки та піклування, організація опіки над майном, реєстрація помічників на певній території, на яку поширюється компетенція певного органу опіки та піклування.

### **1.3. Принципи та методи дослідження організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні**

Дане дослідження базується на принципах історизму, неупередженості, об'єктивності, розвитку, багатофакторності, сходження від абстрактного до конкретного, альтернативності, єдності теорії і практики.

Важливе місце серед принципів дослідження організації ефективної роботи органів опіки та піклування займає принцип об'єктивності. Він передбачає пізнання закономірностей в сфері регулювання інституту опіки та піклування з мінімальним впливом суб'єктивної оцінки ситуації. Принцип об'єктивності є одним з основних, оскільки дуже важливо дати об'єктивну оцінку теперішнього стану та зробити прогноз щодо доцільності та обґрунтованості сучасних заходів та методів організації роботи органів опіки та піклування та визначити чи дійсно ця робота є ефективною.

Принципи розвитку та історизму забезпечують вивчення досліджуваного питання з погляду того, як виник інститут опіки та піклування, як розширювалось коло суб'єктів та на які групи вони ділились, які нові напрямки та з яких причин виникали в межах інституту, які головні етапи проходив інститут у своєму розвитку. Також вказані принципи дають змогу з'ясувати, в якому стані перебуває робота органів опіки в Україні та регіоні на теперішній час і що може відбуватися з нею в майбутньому.

Принцип альтернативності пов'язаний з можливістю розвитку системи організації ефективної роботи органів опіки та піклування за різними траєкторіями, враховуючи потенційну можливість побудови різних взаємозв'язків і структурних відносин між суб'єктами. Але альтернативність не слід плутати з вірогідністю. Принцип альтернативності діє як цілеспрямований засіб досягнення нормативно визначеної мети або пошуку певних тенденцій розвитку системи підвищення ефективності діяльності органів опіки та піклування.

Не зважаючи на власну безпосередню участь у діяльності органів опіки в даному дослідженні при визначенні проблем у забезпеченні ефективності роботи органів опіки та піклування було застосовано принцип неупередженості.

Рух від абстрактного до конкретного в пізнанні означає сходження від неповного, часткового, фрагментарного до більш повного, цілісного і всебічного знання. Термін сходження фіксує ту обставину, що всі попередні поняття в русі не втрачаються, а зберігаються, входять у знятому вигляді в наступні.

Для вивчення комплексу факторів, що впливають на ефективність роботи органів опіки та піклування у даній роботі застосовано принцип багатофакторності.

Для з'ясування фактичного стану та рівня ефективності роботи органу опіки та піклування в регіоні шляхом аналізу реальних ситуацій, випадків та питань, з якими на практиці стикаються посадові особи в даній роботі було застосовано принцип єдності теорії і практики.

На базі вищезазначених принципів використовуються загальнонаукові методи. Метод - це спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання.

Необхідним при дослідженні ефективності роботи органів опіки та піклування є порівняльно-історичний метод. Цей метод - сукупність пізнавальних засобів, процедур, які використовуються для виявлення спільного і відмінного між певними історичними факторами розвитку феномену інституту опіки та піклування, вивчення суджень про опіку та піклування, які склалися і переважали в різні історичні періоди, для зіставлення рівня розвитку законодавства та юридичної думки щодо мети та порядку встановлення опіки та піклування, для визначення тенденцій розвитку вітчизняного законодавства в досліджуваній сфері.

Порівняльний метод використовувався під час аналізу вітчизняного законодавства та законодавства зарубіжних держав, що надає можливість сформулювати низку пропозицій щодо подальшого удосконалення вітчизняного законодавства у сфері удосконалення роботи органів опіки та піклування.

Немало важливим для побудови якісної нормативної бази регулювання цих відносин є дослідження процесу становлення та розвитку інституту опіки і піклування на різних етапах існування цивільного законодавства. Такий ретроспективний науково-теоретичний аналіз дозволить виявити тенденції та вектор розвитку ефективності роботи органу опіки та піклування.

Метод теоретичного узагальнення використовувався для розкриття стану наукового дослідження проблеми недостатньої ефективності роботи органів опіки та піклування, в роботі висвітлюється нормативно-правова основа організації роботи органів опіки та піклування.

Використання структурно-функціонального методу дає можливість визначити місце інституту опіки та піклування у системі законодавства України.

За допомогою методу формально-догматичного аналізу здійснюється тлумачення цивільно-правових норм у сфері регулювання опіки та піклування та відповідних термінів. Метод системного аналізу надає можливість провести дослідження ознак опіки та піклування, правового статусу суб'єктів відносин у сфері опіки та піклування, виявити вади у правовому регулюванні відносин, пов'язаних з опікою та піклуванням.

Для збору, аналізу й оцінки матеріалу застосовувались також методи узагальнення і статистичної обробки даних. Аналіз статистичних даних, узагальнення результатів наукових досліджень, практики діяльності судів, органів опіки та піклування, нотаріусів, медичних закладів виявляють необхідність детального вивчення проблем нормативного регулювання відносин у сфері встановлення, здійснення, припинення опіки і піклування.

Метод функціонального аналізу дав можливість оцінити сучасний стан ефективності діяльності органів опіки та піклування, виявити найбільш проблемні питання, визначити перспективні напрямки розвитку та зростання ефективності роботи на прикладі конкретного виконавчого органу.

Також використовувався метод класифікації, який уявляє сукупність правил створення системи класифікаційних угруповань та зв'язки між ними. У даній кваліфікаційній роботі зроблена спроба розподілити функції органів опіки та піклування, а також причини недостатньої ефективності їх діяльності за певними критеріями.

Логічний метод необхідний для вивчення і розуміння об'єкту пізнання. Даний метод спрямований на аналіз певного історичного стану об'єкта, включає відтворення досліджуваного об'єкта в якості системи, а саме історичної, тобто у всій складності і в усьому різноманітті історичних зв'язків залежностей. Отож, за допомогою логічного методу відображуються основні етапи історичного розвитку об'єкту, його якісні зміни.

Термінологічний метод передбачає вивчення історії термінів позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту та обсягу понять, встановлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті, на якому базується дослідження.

Методи статистичного та структурно-фінансового аналізу дають змогу надати оцінку сучасному стану ефективності роботи органів опіки та піклування в Україні та визначити чинники, які впливають на результативність.

Програмно-цільовий метод, метод моделювання й метод узагальнення використовувались під час визначення напрямів і шляхів удосконалення предмету дослідження.

Крім зазначених вище методів також використовувались такі, як аналогія, абстрагування, аналіз, синтез, формалізація ототожнення тощо. Всі зазначені вище методи були використані у взаємозв'язку з метою забезпечення всебічності при проведенні нашого дослідження.



Визначення понять в нашому дослідженні були сформульовані на підставі нормативно - правових актів та професійних словників.

Підсумовуючи викладене у першому розділі даної кваліфікаційної роботи, можна відзначити, що в сучасних умовах державотворення проблема організації ефективної роботи органів опіки та піклування, зокрема в частині захисту повнолітніх осіб, не перебуває у фокусі держави. Суспільний інтерес до даного питання обмежується лише тими випадками, коли громадяни безпосередньо стикаються з необхідністю вирішувати власні питання щодо визнання осіб недієздатними, призначенні опіки, вчиненні правочинів від імені недієздатних, оформлення до психоневрологічного закладу, зняття з реєстрації, тощо. Відсутність уваги з боку суспільства провокує з боку держави прийняття необґрунтованих нормативно-правових актів, недостатню урегульованість, наслідком чого стає неможливість належним чином захистити права громадян.

Чинні нормативно-правові акти мають прогалини, колізії, вирізняються суперечністю, що зумовлює зловживання майнового та іншого характеру стосовно осіб, які потребують встановлення опіки та піклування, численні судові спори, складнощі у правозастосуванні в нотаріальній, адміністративно-правовій практиці [27].

Збільшення ефективності роботи органів опіки та піклування має відбуватись шляхом удосконалення правової регламентації з урахуванням результатів наукових досліджень та закордонного досвіду. Однією із головних заповорок розвитку України як соціальної та правової держави є наявність досконалого нормативно-правового забезпечення для регулювання суспільних відносин. Держава за допомогою нормативно-правових актів і органів влади повинна забезпечити кожній особі, яка з тих чи інших причин потребує опіки чи піклування гідне життя та створити належні умови для її розвитку.

Аналізуючи зміст понять в цілях повного розкриття теми дослідження ми звернулись до визначення термінів «опіка», «піклування», «органи опіки та піклування», «ефективна робота», «регіон», тому, для аналізу ми залучали словники, нормативно-правові акти і наукові дослідження в цій сфері.

У першому розділі обґрунтовано, що опіки і піклування є важливою соціально-правовою інституцією, яка покликана вирішувати специфічні правові завдання. Вказаний інститут є невід'ємним елементом правової системи кожної демократичної держави та відображає ставлення суспільства до незахищених верств населення, які з тих чи інших причин самостійно не можуть здійснювати свої права і виконувати обов'язки. Ефективність здійснення покладених на нього функцій безпосередньо залежить від соціально-економічного розвитку держави та належного правового регулювання відносин між учасниками відносин опіки та піклування.

Для розв'язання поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використовувались принципи історизму, неупередженості, об'єктивності, розвитку, альтернативності, сходження від абстрактного до конкретного, багатофакторності та єдності теорії і практики, а також методи: програмно-цільовий, теоретичного узагальнення, системного аналізу, моделювання і узагальнення, порівняльно-правовий, формально-логічний, термінологічний, функціонального, статистичного аналізу.

Актуальність теми магістерської роботи обумовлюється необхідністю здійснення спеціального комплексного наукового дослідження опіки і піклування як державної гарантії по захисту прав недієдатних та обмежених у дієдатності осіб, підвищення рівня ефективності роботи органів опіки та піклування, а також удосконалення чинного законодавства та судової практики у цій сфері.

## РОЗДІЛ 2

### ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ

#### 2.1. Особливості правового статусу суб'єктів опіки та піклування

Суб'єктами правових відносин у сфері опіки та піклування виступають:

- органи опіки та піклування - державні та місцеві органи влади та місцевого самоврядування, на які покладено виконання державної функції по забезпеченню опіки та піклування, які мають створювати умови для захисту інтересів та забезпечення належного рівня життя певної категорії осіб, відповідно до розподілу компетенцій на підставі дієвої нормативно-правової бази, у тому числі державні та комунальні психоневрологічні лікарні та інтернати;
- особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними;
- опікуни та піклувальники;
- дієздатні фізичні особи, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки.

Система органів опіки та піклування держави складається з органів різних рівнів. Головним державним органом, який формує напрямки державної політики у даній галузі є Міністерство соціальної політики України.

Відповідно до п.п. 32-1) п. 3 Положення про Міністерство Соцполітики України, міністерство здійснює , методичне забезпечення, нормативно-правове регулювання та координацію діяльності органів місцевого самоврядування, місцевих та центральних органів виконавчої влади щодо опіки і піклування над повнолітніми недієздатними та обмежено дієздатними особами, їх соціального захисту. Міністерство здійснює контроль за діяльністю відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій» [36]. Але, звертаємо увагу, що не йдеться про контроль за організацією діяльності з боку

Міністерства за структурними підрозділами виконавчих органів місцевого самоврядування, але детальніше розповім про це у третьому розділі.

Згідно зі ст. 56 Цивільного кодексу України органами опіки та піклування є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад. Права та обов'язки органів, які здійснюють опіку та піклування та забезпечення прав та інтересів недієздатних та обмежених у дієздатності фізичних осіб [69], які потребують опіки та піклування, визначаються законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», адміністрація вирішує питання щодо встановлення опіки [51].

Також, вирішення у встановленому законодавством порядку питань опіки і піклування, відповідно до ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», належить до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад [50].

Враховуючи, що органом опіки та піклування визначені місцеві державні адміністрації або виконавчі органи міських рад, цілком зрозуміло, що організація роботи має покладатись не певний структурний підрозділ (окремо визначений або той, завдання якого максимально наближені до соціального захисту).

На даний час на нормативному рівні не закріплена кількість посадових осіб, які забезпечують провадження державної політики у цій сфері у співвідношенні до чисельності населення території, на яку поширюється компетенція відповідного органу опіки та піклування.

В Україні створена система органів, які мають забезпечити функціонування інституту опіки та піклування на належному рівні. Система цих органів є розвиненою, але жодним чином не конкретизована. Відсутність чіткого нормативного визначення організаційної форми, кількості посадових осіб, їх підпорядкування, механізмів контролю за діяльністю створює умови для неякісної організації роботи на місцях.

Керівництво органами опіки та піклування і контроль за їх діяльністю відноситься до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій та виконавчих комітетів вищестоящих рад [68].

Відповідно до пункту 1.7. Правил опіки та піклування органи опіки та піклування відповідно до розподілу повноважень між структурними підрозділами відповідних управлінь і відділів місцевої державної адміністрації та покладених на них завдань, виконавчого комітету відповідної ради (з урахуванням чинних положень ЦК України):

- здійснюють облік осіб, які потребують опіки або піклування;
- розглядають заяви та скарги на дії опікунів і піклувальників;
- вживають заходи щодо захисту майнових та особистих прав та інтересів підопічних осіб;
- здійснюють контроль та нагляд за діяльністю опікунів і піклувальників по належному забезпеченню прав та інтересів підопічних осіб;
- приймають участь при розгляді спорів у судовому порядку, які пов'язані з захистом прав підопічних осіб;
- вживають заходи по охороні та зберіганню житла і майна підопічних осіб;
- у встановлених законодавством випадках установлюють опіку над майном;
- провадять іншу діяльність щодо забезпечення прав та інтересів фізичних осіб [42].

Ведення справ щодо опіки і піклування відноситься до компетенції відповідних відділів і управлінь місцевої державної адміністрації районів, районів міст Києва і Севастополя, виконавчих комітетів міських чи районних у містах рад.

У селищах і селах справами опіки і піклування безпосередньо відають виконавчі комітети сільських і селищних рад.

При органах опіки та піклування для допомоги в роботі утворюються опікунські ради, які мають функції дорадчих органів ,і до складу яких входять

представники місцевих органів виконавчої влади, депутати, представники органів місцевого самоврядування та громадськості. Обов'язки секретаря опікунської ради покладаються на штатного інспектора опікунської ради [42].

Окремим напрямком діяльності органу опіки та піклування є установа опіки над майном недієздатних та обмежених у дієздатності осіб, якщо таке майно знаходиться в іншій місцевості, а також установа опіки над майном особи, визнаної у судовому порядку безвісно відсутньою.

Недієздатні та обмежено дієздатні особи також є суб'єктами правовідносин. Держава, визначаючи процедуру опіки та піклування саме дбає про захист прав та інтересів таких осіб. Опікун і піклувальник забезпечують реалізацію прав даної категорії.

Але нашу думку не поділяє певна частина науковців, посадовців, депутатів та громадських діячів, які роблять собі на цьому питанні саморекламу.

Зазначена частина суспільства наступним чином бачить опіку та піклування: цивільна недієздатність і опіка уявляють собою перетворення людини з суб'єкта цивільно-правових відносин на об'єкт: підпис недієздатної особи втрачає чинність, стає недійсним, тому особа не може висловити своє ставлення до опіки або медичного лікування тощо. Усі рішення за недієздатного приймаються опікуном, а державна система соціального захисту турбується лише про тіло, а розум і почуття такої людини втрачають значення. Нині такі люди не мають можливості працювати і створювати сім'ю і, як наслідок, стають незахищеними щодо своїх прав [13]. Громадяни з інтелектуальними та психологічними розладами, відповідно до своїх фізичних та розумових можливостей, стають найуразливішими членами суспільства, оскільки практично всі їх законні права забезпечує опікун. Нинішні умови не можна назвати не те що ідеальними, а й навіть терпимими. Така ситуація у сфері опіки часто замовчується, більше того, іноді недієздатні громадяни стають жертвами не тільки оточуючих, але й своїх родичів і – що найстрашніше – своїх опікунів [14, с. 16].

Ми маємо протилежну точку зору, засновану на майже щоденному спілкуванні з опікунами, піклувальниками та підопічними особами. По-перше, все описане можна у повній мірі віднести і до дієздатних осіб у кожній іншій категорії – малолітні, неповнолітні, пенсіонери, особи з інвалідністю, самотні особи, хворі на різні специфічні хвороби, особи у складних життєвих умовах – адже держава ні для кого на даний час не створила ідеальні умови, тож це однобоке ставлення до питання. По-друге, аналізуючи ситуацію з практичної точки зору, необхідно зауважити, що політики, правозахисники та активісти займалися питанням лише в теоретичній площині, у житті не стикаючись ані з процедурою визнання особи недієздатною та підставами для такого визнання, ані з контролем органу опіки за виконанням своїх обов'язків опікунами. Між тим, підставою для визнання недієздатності є рішення суду, яке базується на експертному висновку судово-психіатричної експертизи [37]. Заключним реченням такого висновку є «не розуміє значення своїх дій та не може керувати ними». Тож треба розуміти, що недієздатні особи – це не особи з фізичними вадами, це особи з тяжкими ураженнями головного мозку, які призвели до стійкого психічного розладу. Наслідком таких розладів часто стає агресія, створення небезпеки для себе і оточення. Саме внаслідок неможливості самотійно захищати свої права та інтереси і призначається опікун. Вважаємо необґрунтованими та надуманими спроби аналізувати неадаптованість недієздатних осіб у суспільному житті, не кажучи про працевлаштування та укладання шлюбів. Така позиція є безвідповідальною по відношенню до основної частини населення.

Зважаючи на зазначене, вважаємо цілком законною, логічною та зрозумілою норму частини другої статті 8 Закону України «Про звернення громадян», згідно з якою не розглядаються звернення осіб, рішенням суду визнаних недієздатними [49].

Але чинність даної норми у минулому – у жовтні 2018 року за результатом розгляду подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав

людини [12] Конституційний суд України своїм рішенням визнав норму неконституційною [57].

Це рішення не єдине, яким було переглянуто ставлення держави до прав недієздатних та психічнохворих осіб у бік створення перепон та проблем для надання допомоги тим же недієздатним та виконанню опікунами та органами опіки своїх повноважень. У червні 2016 року за поданням Уповноваженого ВР України з прав людини Конституційний Суд у справі № 1-1/2016 виніс рішення, яким визнав неконституційною норму статті тринадцять Закону України «Про психіатричну допомогу», спростувавши можливість за рішенням органу опіки та піклування госпіталізувати до психіатричного закладу недієздатну особу у разі, якщо така особа за станом здоров'я не спроможна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду на госпіталізацію [55], [58]. На нашу думку, приймаючи таке рішення щодо осіб, які не усвідомлюють значення своїх дій та не можуть керувати ними, Конституційний суд спростовує місце інституту опіки та піклування як регулятора визначених суспільних відносин, суб'єкти яких мають специфічні особливості, в силу яких не можуть розглядатись як дієздатні особи.

Тож логічними нам представляються норми статей 15, 24, 107, 110, 212 Сімейного кодексу України, які встановлюють наступні обмеження:

– у разі визнання особи недієздатною її сімейний обов'язок особистого немайнового характеру припиняється через неможливість його виконання, майнові обов'язки за рахунок недієздатної особи виконує її опікун;

– шлюб, зареєстрований з особою, визнаною судом недієздатною, є недійсним [72];

– органом державної реєстрації актів цивільного стану шлюб розривається за заявою одного із подружжя, якщо другий із подружжя визнаний недієздатним [31, с.59];

– позов про розірвання шлюбу має право пред'явити опікун, якщо цього потребують інтереси того з подружжя, кого визнано недієздатним;



– у разі визнання особи недієздатною, усиновлення її дитини провадиться без її згоди;

– недієздатні та обмежені у дієздатності особи не можуть бути усиновлювачами [62, 63].

Відповідно до ст. 296 Цивільного процесуального Кодексу України заяву до суду про визнання фізичної особи обмежено дієздатною можуть подати члени сім'ї особи, орган опіки та піклування, заклад з надання психіатричної допомоги. Заява про визнання судом фізичної особи недієздатною подається членами сім'ї особи, органом опіки та піклування, близькими родичами, незалежно від їх спільного проживання або закладом з надання психіатричної допомоги [70].

Суд при отриманні достатніх даних про психічний розлад здоров'я фізичної особи призначає судово-психіатричну експертизу для встановлення психічного стану особи.

Приймаючи рішення про визнання фізичної особи недієздатною або визнання фізичної особи обмеженою у недієздатності, суд встановлює над нею опіку або піклування і за поданням органу опіки і піклування призначає їй опікуна чи піклувальника відповідно [16], [29].

За заявою самої фізичної особи, членів сім'ї, її піклувальника, органу опіки та піклування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи може бути скасовано, та на підставі рішення суду відбувається поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена [70].

Також, в разі її видужання або значного поліпшення психічного стану недієздатної особи, її повна фізична дієздатність може бути поновлена за заявою самої особи, членів сім'ї, її опікуна, органу опіки та піклування або може бути поновлена, шляхом скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності. Поновлення дієздатності здійснюється на підставі висновку судово-психіатричної експертизи за рішенням суду [5, с. 96].

Рішення суду після набрання ним чинності надсилається судом, органам ведення Державного реєстру виборців, органу опіки та піклування за місцем проживання фізичної особи [70].

Відповідно до вимог чинного законодавства, одним рішенням суду вирішується два питання: визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною та встановлення над нею опіки або піклування шляхом призначення опікуна чи піклувальника.

Опікуни та піклувальники. Опікуном або піклувальником може бути лише фізична особа, яка має повну цивільну дієздатність. Фізична особа призначається опікуном або піклувальником лише за її письмовою заявою. Опікун чи піклувальник призначаються переважно з осіб, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з підопічним, з урахуванням можливості особи виконувати обов'язки опікуна чи піклувальника, особистих стосунків між ними. Особі, яка потребує опіки може бути призначено кількох або одного опікуна чи піклувальника [69].

При призначенні опікуна або піклувальника важливо пересвідчитись у його можливості виконувати обов'язки опікуна, беруться до уваги стосунки між потенційним опікуном та підопічним. Опікун та піклувальник призначається за його згодою, частіше з числа родичів чи осіб, близьких підопічному.

Перелік документів, які мають бути подані потенційним опікуном до органу опіки для підготовки подання до суду для призначення його опікуном наступний:

- заява потенційного опікуна;
- копії паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, яка потребує опіки, та який підтверджує вік особи;
- рішення суду про визнання особи недієздатною;
- згода дружини або чоловіка потенційного опікуна на виконання ним обов'язків щодо підопічного;
- акт обстеження умов проживання особи, яка потребує опіки та опис майна, що їй належить;

- довідки про стан здоров'я особи, що потребує опіки (якщо вона раніше проживала окремо), та потенційного опікуна чи піклувальника;
- довідка про реєстрацію місця проживання потенційного опікуна;
- акт обстеження умов проживання потенційного опікуна і висновок органу опіки та піклування за місцем його проживання про можливість виконувати опікунські обов'язки;
- довідки про стан здоров'я потенційного опікуна і про місце реєстрації його проживання [42].

Документи, за наявності яких орган опіки та піклування призначає піклувальника:

- заява потенційного піклувальника;
- копія рішення суду про визнання особи обмеженою у дієздатності;
- висновок медичної установи про стан здоров'я особи, яка потребує піклування;
- згода дружини або чоловіка потенційного піклувальника на виконання ним обов'язків щодо підопічного;
- довідка про реєстрацію місця проживання особи, яка потребує піклування;
- довідки про стан здоров'я потенційного піклувальника і про місце реєстрації його проживання [42].

На даний час перелік документів затверджений Правилами опіки та піклування є застарілим. Для виправлення ситуації 04 жовтня 2017 Мінсоцполітики листом «Про ведення особових справ недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, органами опіки та піклування» [38] надало роз'яснення органам опіки та піклування, у якому актуалізований перелік документів, які має отримати орган опіки та піклування з урахуванням численних законодавчих змін.

Не може бути піклувальником або опікуном фізична особа поведінка та інтереси якої суперечать інтересам фізичної особи, яка потребує опіки або піклування [52].

Правила опіки та піклування містять більше обмежень щодо особи потенційного опікуна \ піклувальника. Так, крім зазначених у ЦКУ підстав не можуть бути опікуном або піклувальником особи, які:

- лікуються або перебувають на обліку в наркологічних та психоневрологічних закладах;
- раніше були піклувальниками чи опікунами та з їх вини піклування або опіку було припинено;
- інтереси яких суперечать інтересам осіб, що потребують опіки чи піклування;
- засуджені за скоєння тяжкого злочину [42].

В розрізі того, що Правила є чинними в частині, що не суперечить ЦКУ, не визначеним залишається питання про чинність таких обмежень, але на нашу думку зазначені обставини мають обов'язково враховуватись при прийнятті рішення про можливість особи виконувати опікунські обов'язки при розгляді питання на засіданні опікунської ради, створеної при органі опіки та піклування.

Розумність такої позиції підтверджується роз'ясненнями Мінсоцполітики [38] «Про ведення особових справ недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, органами опіки та піклування». Серед документів, які рекомендується зберігати у особовій справі недієздатної особи міститься довідка про відсутність судимості у потенційного опікуна \ піклувальника.

Призначеному опікуну чи піклувальнику видається посвідчення певного зразка [42]. Враховуючи, що дана норма міститься у Правилах, логічно припустити, що посвідчення має видаватись органом опіки та піклування, але, враховуючи, що будь-яким нормативним актом не передбачена необхідність пред'явлення такого посвідчення опікуном \ піклувальником, постає питання у доцільності його видачі.

Нормами ЦКУ також визначаються межі відповідальності опікунів та піклувальників, а також встановлюються певні обмеження заходів, що можуть ними вживатись. Так, опікун зобов'язаний піклуватись про підопічного, дбати

про створення йому належних побутових умов, забезпечувати його лікуванням та доглядом [69].

Майно підопічного передається опікунам \ піклувальникам за актом приймання-передачі, один примірник якого зберігається в органі опіки та піклування, а другий залишається опікуну чи піклувальнику. Акт прийому-передачі майна складається працівниками органу опіки та піклування і підписується ними, опікунами \ піклувальниками й двома понятими. Цінні папери та гроші, у разі їх наявності, передаються до установи банку на зберігання.

Опікун має право вимагати від осіб, які тримають підопічного без законної підстави, його повернення. З моменту набрання чинності рішення суду про призначення опікуна, саме опікун від імені та в інтересах підопічної особи вчиняє правочини. Опікун зобов'язаний вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного. Опікун, його дружина або чоловік та близькі родичі (діти, батьки, брати, , сестри) не можуть з підопічним укласти договорів, крім договору дарування або договору безоплатного користування (позички) на користь підопічного. Але від імені підопічного опікун не може дарувати, а також зобов'язуватися порукою від його імені [69].

Піклувальник фізичної особи, цивільна дієздатність якої обмежена, зобов'язаний піклуватись про створення необхідних побутових умов, лікування підопічного. Піклувальник дає згоду на укладання обмеженою у дієздатності особою правочинів з дозволу органу опіки та піклування. Піклувальник має вживати заходи для захисту цивільних прав та інтересів підопічного. Піклувальник не має права давати згоду на укладення правочинів між підопічним та власною дружиною, чоловіком або своїми близькими родичами, крім договору дарування або договору безоплатного користування (позички) на користь підопічного [69].

Чинне законодавство встановлює обмеження на діяльність опікунів та піклувальників шляхом закріплення правочинів, які вчиняються виключно з

дозволу органу опіки та піклування. Таким чином держава забезпечує гарантування захисту прав житлових та майнових прав недієдатних осіб.

Опікун не має права без дозволу органу опіки та піклування:

- відмовитися від майнових прав підопічного;
- видавати від імені підопічного письмові зобов'язання;
- укладати договори (вчиняти правочини), що підлягають нотаріальному посвідченню та \ або державній реєстрації, в тому числі договори щодо обміну або поділу квартири, житлового будинку;
- укладати договори щодо іншого цінного майна [69].

Лише з дозволу органу опіки та піклування піклувальник має право дати згоду на укладання вище передбачених правочинів.

Також, опікун зобов'язаний піклуватись про використання майна підопічного в його інтересах та про збереження цього майна [6, с. 53]. Він самостійно здійснює витрати, які необхідні для задоволення потреб підопічного, за рахунок аліментів, пенсії, державної допомоги, відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, інших соціальних виплат, які виплачуються підопічному відповідно до норм чинного законодавства України, доходів від майна підопічної особи.

Якщо підопічний є власником майна, яке потребує постійного управління, або нерухомого майна, опікун може з дозволу органу опіки та піклування управляти цим майном, також може передати майно за договором іншій особі в управління.

Окремої уваги потребує стаття 73 ЦКУ, якою визначено, що підстави виникнення права на оплату послуг опікуна та піклувальника, порядок виплати та її розмір встановлюються Кабінетом Міністрів України [69].

Так, дійсно прийнято декілька нормативних актів на законодавчому та урядовому рівнях, які передбачають підстави та порядок оплати послуг опікунів та піклувальників, але лише послуг опікунів та піклувальників над дітьми.

Не розроблено жодного нормативного акту, яким передбачений порядок оплати осіб, які доглядають за недієздатними.

Доречи, п. 4.12. Правил визначає, що обов'язки з опіки та піклування опікунами та піклувальниками виконуються безоплатно [42]. Між тим реалії сьогодення повністю заперечують проти такого стану.

Особливими суб'єктами відносин є фізичні дієздатні особи, які не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки за станом здоров'я та обрані ними помічники.

Статтею 78 Цивільного кодексу України передбачається можливість надання фізичній дієздатній особі допомоги у виконанні її обов'язків та здійсненні прав. Така особа має право обрати помічника, особу якій довіряє. Помічником може бути лише фізична дієздатна особа. За заявою особи, якій необхідна допомога, органом опіки та піклування реєструється ім'я її помічника, що підтверджується певним документом [69].

Помічник має право на одержання заробітної плати, пенсії, поштової кореспонденції, аліментів, що належать фізичній особі, якій потрібна допомога. Помічник, відповідно до наданих йому повноважень, має право вчиняти дрібні побутові угоди в інтересах особи, яка потребує допомоги. Він має право представляти особу в органах місцевого самоврядування, органах державної влади, організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення. В суді помічник може представляти фізичну особу виключно на підставі окремо виданої довіреності. Якщо інше не визначено за угодою сторін, послуги помічника є платними. Помічник може бути у будь-який час відкликаний особою, яка потребувала допомоги. У цьому разі повноваження його припиняються [69].

Цікавим є те, що раніше у національному законодавстві діяв інший підхід до призначення опіки, процедура була спрощеною і не потребувала участі суду. Так, опіка могла встановлюватись і щодо дієздатних осіб. Зокрема, Правила опіки та піклування визначають, що опікун над дієздатними повнолітніми особами [42], які за станом здоров'я самостійно не можуть захищати свої права і

виконувати свої обов'язки, може бути призначений тільки на прохання цих осіб. Ця норма на даний час втратила чинність внаслідок її суперечності Цивільному кодексу України [69]. Вважаємо, що інститут помічника більш чітко регламентує правовідносини, не вносячи зайвої плутанини у визначення поняття «опіка».

Ми розглянули основних суб'єктів, які беруть участь у правовідносинах опіки та піклування.

## **2.2. Правові засади організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні**

Система організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні складається з таких складових:

- нормативно-правова база, яка на державному та місцевому рівнях регламентує порядок створення та діяльності органів опіки та піклування, визначає завдання і функції, закріплює підстави і процедуру визнання осіб недієздатними або обмеженими у дієздатності, призначення та припинення опіки і піклування, закріплює взаємні права та обов'язки між органами опіки та піклування та опікунами або піклувальниками, встановлює механізми контролю у даній галузі;

- суб'єкти - державні та місцеві органи влади та місцевого самоврядування, на які покладено виконання державної функції по забезпеченню опіки та піклування, які мають створювати умови для захисту інтересів та забезпечення належного рівня життя певної категорії осіб, відповідно до розподілу компетенцій на підставі дієвої нормативно-правової бази; державні та комунальні психоневрологічні лікарні та інтернати; дієздатні \ обмежені у дієздатності особи; опікуни \ піклувальники, дієздатні фізичні особи, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки; суди.



– об'єкти – правовідносини, які виникають в процесі реалізації повноважень, взаємних прав та обов'язків суб'єктів.

У даному підрозділі ми з'ясуємо які нормативні акти регулюють дану сферу суспільних відносин, чи є система організації роботи органів опіки та піклування в Україні достатньо регламентованою, проаналізуємо прогалини та колізії сучасного українського законодавства щодо опіки і піклування.

На підставі норм чинного законодавства у кожному регіоні України сформована власна система місцевих органів влади і місцевого самоврядування, діяльність яких дозволяє робити висновки щодо ефективності системи забезпечення прав та інтересів недієдатних та обмежених у дієдатності осіб в цілому.

Для правильного розуміння чи може створена державою система органів працювати ефективно, тобто вирішувати завдання по захисту прав та інтересів недієдатних та обмежених у дієдатності осіб, необхідно детальніше розглянути існуючу в Україні нормативно-правову базу.

На сьогодні в Україні питання опіки та піклування над повнолітніми особами регулюються Цивільним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України, Правилами опіки та піклування, затвердженими наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міносвіти України, Мінохорониздоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, прийнятими у 1999 році, які діють виключно в частині положень, що не суперечать Цивільному кодексу. Роз'яснення норм вказаних нормативно-правових актів знаходять відображення у листах Міністерства соціальної політики України. Такі роз'яснення не мають обов'язкової сили, носять рекомендаційний характер. Місцеві нормативні акти конкретизують на які саме управління або департаменти місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування покладається виконання функцій органів опіки та піклування.

Так, Цивільний кодекс України визначає діючу процедуру надбання фізичною повнолітньою особою статусу недієдатної або обмежено дієдатної, підстави призначення та припинення опіки і піклування [69], права та обов'язки

опікунів, встановлює їхні обмеження, регламентує підстави встановлення опіки над майном та можливість призначення помічника дієздатній особі, яка не може за станом здоров'я реалізовувати свої права та виконувати обов'язки самостійно.

Відповідно до ст. 30 Цивільного кодексу України цивільною дієздатністю фізичної особи є її здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати цивільні обов'язки для себе, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Кожна особа, яка досягла повноліття, 18 років, набуває цивільної дієздатності. Повне або часткове обмеження фізичної особи є може відбуватись виключно за рішенням суду [69].

Статті 58 та 59 Цивільного кодексу визначають, що опіка встановлюється над фізичними особами, які визнані недієздатними, а піклування встановлюється над фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена. Така чітка визначеність норм ЦКУ жорстко окреслює коло осіб, які підлягають обліку і потребують уваги з боку органів опіки та піклування.

Стаття 60 ЦКУ закріплює, що суд встановлює опіку над фізичною особою у разі визнання її недієздатною і за поданням органу опіки та піклування призначає опікуна; суд встановлює піклування над фізичною особою у разі обмеження її цивільної дієздатності і за поданням органу опіки та піклування призначає піклувальника [69].

На даний час встановлення опіки та піклування над недієздатними та обмеженими у дієздатності особами іншими органами крім судів чинним законодавством не передбачено. Опіка / піклування встановлюються за місцем проживання фізичної особи, яка потребує опіки чи піклування, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника [71, с. 215].

Цивільний кодекс України також передбачає порядок звільнення опікуна та піклувальника від повноважень. Необхідно зазначити, що до 2004 року, до прийняття чинного ЦКУ, опікун та піклувальник призначались органом опіки та піклування.

Орган, яким був призначений опікун, тобто суд або орган опіки, за заявою особи звільняє її від обов'язків опікуна. Така заява розглядається відповідним органом у місячний термін, за результатом розгляду має бути винесено рішення про звільнення від повноважень. Опікун, навіть, якщо відповідний орган не виніс своєчасно рішення зі спливом місячного строку з моменту подання заяви вважається таким, що звільнений. Такий самий порядок є чинним та передбачений Цивільним кодексом стосовно звільнення піклувальника за його заявою органом, яким особу було призначено [69].

Суд може звільнити опікуна та піклувальника від повноважень за заявою органу опіки та піклування у разі порушення прав підопічного, невиконання своїх обов'язків, у разі поміщення підопічного до закладу соціального захисту або закладу охорони здоров'я [71, с. 218].

ЦКУ чітко регламентовані підстави припинення опіки та піклування. Так, опіка припиняється у разі поновлення фізичній особі цивільної дієздатності, яка була визнана недієздатною. Піклування припиняється у разі поновлення фізичній особі, цивільна дієздатність якої була обмежена, цивільної дієздатності.

Звертаємо увагу, що Правила опіки та піклування містять ширший перелік підстав припинення опіки\піклування, як то смерть підопічного, смерть опікуна\піклувальника [42], але настання даних обставин, за умови пред'явлення копії свідоцтва про смерть до органу опіки та піклування, не потребують додаткового процесуального оформлення.

ЦКУ передбачена можливість оскарження рішень органу опіки та піклування, дій опікуна. Рішення органу опіки та піклування оскаржується до органу, у підпорядкуванні якого перебуває орган опіки та піклування, або до суду. Заінтересованою особою, в тому числі родичами підопічного дії опікуна можливо оскаржувати до органу опіки та піклування або до суду.

Норми Цивільного процесуального кодексу України регламентують процесуальний порядок процедур по надбанню статусу недієздатної та

обмеженої у дієздатності особи, підстави призначення та припинення опіки і піклування [70].

Цікавими і водночас незрозумілими новелами стали зміни, внесені до Цивільного процесуального кодексу наприкінці 2017 року, зокрема в частині визначення порядку прийняття рішення про недієздатність та встановлення опіки, визначенні терміну дії рішення суду про визнання особи недієздатною в статті 300. Так, частиною першою даної статті визначено, що суд, ухвалюючи рішення про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною, встановлює над нею відповідно піклування або опіку і за поданням органу опіки та піклування призначає їй піклувальника чи опікуна. Тобто і недієздатність особи і призначення опікуна має відбуватись на підставі єдиного судового рішення [70]. Але частина перша статті 60 ЦК встановлює, що суд встановлює опіку над фізичною особою у разі визнання її недієздатною і призначає опікуна за поданням органу опіки та піклування [69]. Тобто рішення про недієздатність має набрати чинності! І лише після цього може бути встановлена опіка. Доречі, Правила опіки та піклування містять перелік документів, за наявності яких (їх збирає і подає до органу опіки потенційний опікун) орган опіки готує подання до суду. У даному переліку міститься рішення суду про визнання особи недієздатною \ обмежено дієздатною [42].

Крім того, жахливою є новела про термін дії рішення про визнання особи недієздатною – максимально 2 роки! Відповідно до частини шостої ст.300 ЦПК строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років [70]. Детальніше, чому такий терміє є проблемою мова піде у третьому розділі роботи.

В Правила опіки та піклування з моменту їх затвердження з 1999 року не було внесено жодних змін. На даний час у більшій мірі вони втратили свою чинність, адже частина питань Правил, яка стосувалась дітей, була вирішена прийняттям Постанови Кабміну №866 [34], а питання порядку призначення та припинення опіки були вирішені з прийняттям Цивільного кодексу України.

Але Правила опіки та піклування на даний час залишаються єдиним нормативним актом, яким, хоча й плутано, визначається порядок провадження діяльності органу опіки та піклування. Зазначена плутаність викликана тим, що не виключені норми, які регулюють «дитячі» питання та, відповідно втратили чинність, чергуються з чинними нормами про недієздатних осіб.

Так, Правила опіки та піклування визначають порядок організації органами опіки та піклування своєї діяльності наступним чином.

При отриманні інформації про визнання особи недієздатною або обмеженою у дієздатності орган опіки та піклування заводить на кожного підопічного особову справу, до якої заносяться копії всіх документів, які разом із поданням подаються до суду для призначення особі опікуна або піклувальника. Особова справа має зберігатись в органах опіки та піклування за місцем проживання підопічного на протязі семи десяти п'яти років, при цьому справа нумерується і під черговим номером заноситься до реєстру недієздатних та обмежених у дієздатності осіб, який ведеться органом опіки [17]. Також органом опіки ведеться картотека (або алфавітна книга). На обкладинці кожної особової справи вказується номер справи, прізвище, ім'я та по батькові підопічної особи та її опікуна або піклувальника, місце їх проживання, рік народження, дата заведення справи. Особова справа починається з опису документів, що містяться у справі [42].

На кожну особу, яка потребує опіки чи піклування, органи опіки та піклування складають реєстраційну картку (затвердженої форми), та акт опису майна, належного цій особі. У разі відсутності документів, що посвідчують особу (інших документів, необхідних для отримання соціальних послуг) органи опіки та піклування сприяють їх одержанню у відповідних установах.

Органи опіки та піклування здійснюють контроль за діяльністю опікунів і піклувальників шляхом планових відвідувань підопічних осіб. Періодичність таких відвідувань встановлюється на підставі розробленого графіку, але у будь-якому разі не рідше ніж раз на рік, крім першої перевірки, яка здійснюється через три місяці після призначення особі опікуна або піклувальника. За

наявності потреби результати планових перевірок можуть виноситись на засідання опікунської ради для вжиття необхідних заходів. Про результати перевірки складається акт у двох примірниках, один з яких зберігається у особовій справі підопічного і є підставою для надання оцінки діяльності опікунів і піклувальників, а другий - в опікуна або піклувальника.

Органи опіки та піклування зобов'язані, а особа, стосовно якої припинено опіку (піклування), має право вимагати від опікуна або піклувальника відшкодування майнових збитків, завданих їй недобросовісним або недбалим виконанням опікунських обов'язків.

До встановлення опіки або піклування і призначення опікуна чи піклувальника опіку або піклування над фізичною особою здійснює відповідний орган опіки та піклування [42].

Якщо над фізичною особою, яка перебуває у закладі охорони здоров'я або закладі соціального захисту населення, не встановлено опіку чи піклування або не призначено опікуна чи піклувальника, опіку або піклування над нею здійснює цей заклад.

У разі, якщо підопічна особа має майно, що знаходиться в іншій місцевості, опіка над цим майном встановлюється органом опіки та піклування за місцезнаходженням майна.

Також нормами чинного законодавства регламентується діяльність органу опіки та піклування щодо дієздатних осіб, зокрема щодо призначення дієздатній особі помічника, встановлення опіки над майном.

Також питання опіки та піклування частково регулюються Законом України «Про психіатричну допомогу» [55] та Типовим положенням про психоневрологічний інтернат, затвердженим постановою Кабінету міністрів України [43].

Жодного спеціального закону України, який визначав би статус органу опіки та піклування, його права, завдання та функції, врегулював колізійні питання та ліквідував прогалини не прийнято.

За останній час двічі відбувались спроби привернути увагу до необхідності прийняття спеціального нормативного акту.

Так, 24.12.2014 суб'єктом законодавчої ініціативи був зареєстрований неофіційний текст проекту Закону України «Основи законодавства України про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, їх соціальний захист» [33], який жодного разу не було винесено на розгляд сесії Верховної ради України.

Між тим, проект містить багато цікавих новел. Наприклад, серед принципів опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, їх соціального захисту з'явилися такі:

– інноваційність заходів у сфері опіки та піклування - запровадження новітніх технологій практичної реалізації заходів у сфері опіки та піклування;

– недискримінація - забезпечення участі повнолітніх недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, у суспільному житті без будь-якої різниці, виключення або обмеження із причин недієздатності та обмеженої дієздатності за винятком обмежень, установлених законодавством України;

– реалістичність - орієнтація опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, їх соціального захисту на пріоритетні питання у відповідній сфері та постановка реально досяжних цілей;

– участь та включення - залучення повнолітніх недієздатних осіб та осіб, дієздатність яких обмежена, до широкого спектру життя суспільства та у процес прийняття рішень, які матимуть наслідки для них, заохочення їх до активного способу життя у громаді.

Зважаючи на наявний практичний досвід вирішення питань повсякденного життя недієздатних осіб, можемо відповідально зазначити, що практична реалізація вказаних принципів навряд чи можлива сьогодні, адже на даний час не створені жодні умови для такої інтеграції недієздатних в життя суспільства, ані законодавчі, ані організаційні, ані соціальні.

Позитивним у даному проекті, безперечно, є чітка регламентація правового статусу органів опіки та піклування, порядку безпосередньої організації виконання завдань через забезпечення функціонування структурних підрозділів з визначеною штатною чисельністю [33].

Але даний проект закону містить норму, яка визначає що порядок діяльності органів опіки та піклування у сфері опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, їх соціального захисту, установлюється Кабінетом Міністрів України. Такі норми, як свідчить практика, залишаються без практичної реалізації, адже Кабінет міністрів України може роками не приймати відповідний порядок [40].

Прикладом таких недоробок Кабміну може служити ст. 73 Цивільного кодексу України, яка закріплює право опікуна та піклувальника на плату за виконання ними своїх обов'язків, та визначає, що підстави виникнення права на оплату послуг опікуна та піклувальника, її розмір та порядок виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України [69]. ЦКУ прийнято 16.01.2003, зміни до статті не вносились протягом всього терміну дії кодексу, майже 17 років, але й до теперішнього часу Кабміном порядок оплати послуг не затверджено.

На відміну від вище розглянутого проекту, проект Закону України від 20.01.2016 за номером 3786 «Про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена» Кабінетом Міністрів України був поданий до Верховної Ради України [53]. Але на розгляд вищого законодавчого органу держави жодного разу проект не виносився.

У даному проекті були систематизовані права та обов'язки суб'єктів правовідносин, чітко визначені всі підстави припинення опіки і піклування, напрямки контролю, визначена відповідальність суб'єктів.

Та хоча проект не розглядався, його існування дає надію на те, що законодавець колись нарешті прийме цілісний нормативний акт, який усуне всі наявні невирішені правові питання щодо опіки та піклування над повнолітніми



особами, що забезпечить ефективніше виконання органами опіки своїх повноважень по захисту інтересів даної категорії осіб.

Підсумовуючи зазначене можемо дійти висновку, що сучасний стан законодавства, що регулює питання опіки та піклування не відповідає вимогам сьогодення та потребує негайних змін. Правильним та обґрунтованим кроком на шляху до актуалізації законодавства могло б стати прийняття спеціального закону України, який би об'єктивно вирішив проблемні питання, врегулював правові колізії та заповнив прогалини у сфері дії інституту опіки та піклування над повнолітніми особами.

### **2.3. Європейський досвід забезпечення прав недієздатних**

Системні дослідження про актуальний стан ефективності діяльності органів опіки та піклування над повнолітніми особами за кордоном в розрізі порівняння з Україною не проводились. Цікавість науковців та посадовців вищого рівня здебільшого стосується окремих питань, наприклад в частині відповідності норм національного законодавства європейським цінностям, рівню забезпеченості прав і свобод людини, дотриманню Конституції.

Так, європейським цінностям тривалий час не відповідали норми національного законодавства, відповідно до яких недієздатні особи, не мали права на безпосередньо особисто звернутись до суду з ціллю поновити свою цивільну дієздатність, а також норми, якими не були визначені терміни дії рішень суду про визнання особи недієздатною [9], обмежено дієздатною, строки перегляду таких рішень.

Але, наприкінці 2017 року до Цивільного процесуального Кодексу України були внесені зміни [70], відповідно до яких:

–рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи може бути скасовано, а цивільна дієздатність цієї особи поновлена на підставі рішенням суду, винесеного за результатом розгляду заяви не лише за заявою не

лише піклувальника особи, членів її сім'ї або органу опіки і піклування, але й самої обмеженої у дієздатності особи;

– скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення її цивільної дієздатності внаслідок її видужання або значного поліпшення її психічного стану здоров'я здійснюється на підставі рішення суду, винесеного з урахуванням відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї особи, органу опіки та піклування або самої особи, визнаної недієздатною;

– строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом під час ухвалення рішення та не може тривати більше ніж двох років.

І можна було б радіти, що Україна такими швидкими кроками йде до актуалізації національного законодавства, якщо б не дивні й необґрунтовані новели щодо максимального дворічного терміну дії рішення про визнання особи недієздатною, і ця норма є безальтернативною. Таким чином, не зважаючи на підстави, за наявності яких особа була визнана недієздатною через 2 роки має бути поновлена судова процедура, пройдена нова судово-психіатрична експертиза та винесено нове рішення суду.

Закордонний досвід свідчить про більш зважений підхід при вирішенні питання про поновлення повної цивільної дієздатності особи, яка була визнана недієздатною за рішенням суду.

Зважаючи на те, що захисні заходи, такі як встановлення опіки над недієздатною та частково дієздатною особою (кураторства), значним чином впливають на життя особи, обмежуючи її права та свободи, то ці заходи мають бути обмеженими у часі, відповідно до 14 принципу Рекомендацій Ради Європи, особливо в частині позбавлення дієздатності на необмежений строк, тож це має бути частіше винятком, ніж правилом. Комітет з прав осіб з інвалідністю у заключних зауваженнях закликав держави-сторони Конвенції про захист прав осіб з інвалідністю до переходу від прийняття рішення замість особи до допомоги їй у прийнятті рішень. Відповідно до 2 частини 14 принципу

Рекомендацій Ради Європи, захисні заходи повинні переглядатися після зміни обставин та зміни стану дорослого. Такі заходи мають бути припинені, якщо умови їх застосування припинили існувати [32].

Важливим в даному контексті є розгляд того, чи містить законодавство окремих європейських держав вимоги щодо проведення періодичних переглядів рішення про визнання особи повністю або частково дієздатною. При цьому, під «періодичністю» розуміється обов'язковий перегляд рішення, який проводиться автоматично по спливу визначеного періоду часу.

Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1642, прийнята у 2009 році закликає держави, які є членами Асамблеї гарантувати особам з інвалідністю збереження дієздатності і користування нею, щоб інваліди зберігали дієздатність і користувалися нею без обмежень, нарівні з іншими членами суспільства за допомогою надання достатніх гарантій недопущення знущань над особами, які перебувають під опікою, в тому числі створення механізмів для періодичного розгляду дій опікунів і фіксацію в законодавстві обов'язкового регулярного і предметного розгляду опіки, в якому зацікавлена особа буде в повній мірі брати участь, маючи належного юридичного представника.

Лише у кількох державах - членах Європейського Союзу встановлено максимальний період перегляду захисних заходів. У Німеччині рішення про скасування або продовження захисних заходів, що є обмежувачами дієздатності особи, переглядається через сім років. Суд Естонії може скасувати або пролонгувати опіку впродовж п'ять років. На Мальті, при призначенні опікуна для недієздатної особи, Рада опіки розглядає питання про перегляд даного рішення впродовж певного періоду, тривалість якого не перевищує два роки [32]. Законодавство Франції передбачає, що тривалість періоду опіки або кураторства не перевищує п'ять років. Після отримання висновку лікаря, При цьому суддя може, (зареєстрованого у списку, який складає державний прокурор) про те, що стан особи не покращиться, прийняти рішення про встановлення опіки на період до десяти років. Відповідно до цивільного

законодавства Франції, суддя може продовжити захисні заходи на такий самий термін, але, якщо стан особи не покращується і це зафіксовано у науково обґрунтованому висновку лікаря, суддя може продовжити дію опіки на двадцять років.

У інших європейських країнах, зокрема у Італії, Фінляндії та Великобританії, суддя має право на свій розсуд призначити опікуна на конкретний період або безстроково. Так, відповідно до ст. 58 Закону Шотландії «Про дорослих осіб з інвалідністю», шериф (суддя) призначає опікуна на три роки, але має право прийняти інше рішення, в тому числі про призначення опікуна безстроково. Тим не менше, у більшості європейських країн опіка встановлюється на необмежений період і не підлягає періодичному перегляду. У Словаччині не встановлений максимальний строк дії захисних заходів, і суд може змінити або скасувати рішення про обмеження дієздатності, якщо відпали обставини, які були підставою для його прийняття.

До таких країн також належать Бельгія, Болгарія, Греція, Ірландія, Іспанія, Кіпр, Нідерланди, Польща, Португалія, Словенія та Чехія. У країнах, законодавство яких не встановлює терміну дії опіки, передбачено, що опіка встановлюється на період, доки в ньому зберігається потреба. У Румунії, зокрема, особа може відновити свою дієздатність лише у випадку, якщо суд вирішить, що причини для встановлення опіки над даною особою більше не існують.

Подібні норми містяться у законодавстві Данії, Греції, Кіпру, Люксембургу, Нідерландів, Польщі та Швеції. Незважаючи на те, що законодавство деяких держав-членів Європейського союзу не має положення про обов'язковість періодичного перегляду рішення про позбавлення особи дієздатності, за судом зберігається право оскаржити таке рішення. Частина 3 принципу 14 Рекомендацій звертає увагу держав-членів Ради Європи на забезпечення можливості реалізації права на оскарження рішення про позбавлення дієздатності. У більшості європейських країн захисні заходи (встановлення опіки над особою) діють безстроково та не переглядаються

періодично. Тим не менше, це не означає, що такі рішення взагалі ніколи не переглядаються, і що опіка встановлюється довічно [32].

У більшості європейських країн рішення про позбавлення дієздатності та встановлення опіки може бути оскарженим у суді. Позбавлення дієздатності у деяких випадках призводить до втрати права виступати в суді. І хоча у більшості держав-членів ЄС особа має право оскаржити таке рішення, у деяких країнах недієздатним особам не гарантується право на доступ до ефективних засобів судового захисту, що робить поновлення дієздатності практично неможливим. Законодавство більшості європейських країн дозволяє оскаржити рішення про позбавлення дієздатності або про встановлення опіки. У декількох країнах недієздатна особа не може брати активну участь у провадженні щодо зміни її дієздатності, у випадку, якщо, наприклад, свідчення в суді може негативно вплинути на стан її здоров'я або особа не може свідчити в суді взагалі.

Наприклад, у Словаччині рішення про визнання особи недієздатною не може бути винесено у присутності особи, саме якої стосується рішення, якщо така особа не розуміє мети судової процедури, або якщо це може завдати їй шкоди. Схожі норми містяться у законодавстві Ірландії, Чехії та Естонії. Підопічні особи мають право оскаржувати рішення, яким обмежується їх дієздатність у більшості країн Європейського Союзу: в Греції, Австрії, Іспанії, Естонії, Данії, Люксембургу, Німеччині, Італії, Польщі, Угорщині, Швеції, Франції, Чехії та Фінляндії. У даних країнах підопічні особи та інші, яких стосується судова процедура, мають право оскаржити рішення про позбавлення дієздатності. До таких осіб належать родичі недієздатної особи, опікун та/або державний орган, наприклад, прокуратура.

В інших країнах підопічні особи не можуть особисто оскаржити рішення про позбавлення чи обмеження дієздатності, оскільки такі особи позбавлені права самостійного оскарження судового рішення. Так, у Болгарії особи, над якими встановлена повна або часткова опіка, не можуть клопотати про позбавлення їх опіки, оскільки вони позбавлені дієздатності. Орган опіки або

сам опікун мають таке право. Натомість, особи, наділені частковою дієздатністю, можуть особисто оскаржити рішення про обмеження їхньої дієздатності.

У Латвії справи щодо визначення обмежень на дієздатність особи та встановлення опіки у зв'язку з психічним станом особи або станом її здоров'я мають розглядатися судом за участі представника Суду у справах сиріт та прокурора. Суд зобов'язаний запросити таку особу на засідання, на якому розглядається питання позбавлення її дієздатності. Заяви про обмеження дієздатності особи через її психічний стан або стан здоров'я та про встановлення опіки можуть бути подані даною особою особисто або її дітьми, братами, сестрами, чоловіком/дружиною або прокурором. Позови в інтересах осіб, над якими встановлено опіку, подаються особами, над якими встановлено опіку, та їх законними представниками, або законними представниками від імені осіб, над якими встановлено опіку.

Незважаючи на те, що законодавство лише деяких країн, таких як Естонія, Німеччина, Мальта, Франція містить вимоги щодо перегляду судом через певний час встановлення захисних заходів, законодавство усіх європейських країн передбачає можливість оскарження рішення про позбавлення або обмеження дієздатності у суді. Втім, у деяких випадках недієздатні особи позбавлені права на особисте оскарження рішення про позбавлення їх дієздатності у суді (Болгарія, Латвія), однак законодавство зберігає таке право за їх опікунами або органами опіки [28].

Підсумовуючи викладене у другому розділі даної кваліфікаційної роботи, можна відзначити, що основними суб'єктами у відносинах опіки та піклування виступають органи опіки та піклування, особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними, опікуни та піклувальники, дієздатні фізичні особи, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки. Також у цих відносинах свою роль відіграють суди, заклади, що проводять судмедекспертизу, психоневрологічні інтернати.

Жодного спеціального закону України, який визначав би статус органу опіки та піклування, його права, завдання та функції, врегулював колізійні питання та ліквідував прогалини, не прийнято. Сучасний стан законодавства, що регулює питання опіки та піклування не відповідає вимогам сьогодення та потребує негайних змін. Правильним та обґрунтованим кроком на шляху до актуалізації законодавства могло б стати прийняття спеціального закону України, який би об'єктивно вирішив проблемні питання, врегулював правові колізії та заповнив прогалини у сфері дії інституту опіки та піклування над повнолітніми особами.

Дії, які вживає законодавець в галузі опіки та піклування по актуалізації національного законодавства до стандартів європейських країн в рамках євроінтеграції не ґрунтуються на глибокому дослідженні позитивного досвіду країн Європи, носять поверхневий характер, не відповідають вимогам та потребам сьогодення.

## РОЗДІЛ 3

### ОСНОВНІ ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

#### **3.1. Сучасний стан організації роботи органів опіки та піклування в регіонах України на прикладі діяльності органу опіки та піклування при районній адміністрації Запорізької міської ради по Дніпровському району**

Орган опіки та піклування є певною мірою арбітром, здійснюючи контроль за дотриманням законних прав та інтересів повнолітніх осіб, що потребують захисту. Органи опіки та піклування мають специфічний правовий статус, оскільки також є учасниками опікунських відносин. Специфіка правового статусу органів опіки та піклування полягає у тому, що, на відміну від приватноправового становища опікунів та підопічних, правовий статус названих органів як учасників опікунських правовідносин ґрунтується на публічно-правових засадах. Правосуб'єктність органу, який прийняв рішення про призначення опікуна (піклувальника), визначається не сімейним чи цивільним, а адміністративним правом, у силу чого її називають адміністративною правосуб'єктністю. В основі цієї правосуб'єктності лежать повноваження органу опіки і піклування [2].

Розгляд особливостей забезпечення ефективності роботи органів опіки та піклування в регіонах на прикладі виконавчих органів міських рад у містах обласного значення надасть можливість оцінити відношення та важливість значення даних органів для кожного регіону.

Зазвичай, у великих містах обласного значення з районним територіальним поділом виконання повноважень органів опіки та піклування покладаються на районні адміністрації, важливим моментом при цьому є той факт, що до складу районної адміністрації включені управління соціального захисту населення.



Так, у районних адміністраціях Одеської міської ради (4 райони міста) створені окремі відділи забезпечення діяльності органу опіки та піклування у складі чотирьох посадових осіб [41].

До складу районних адміністрацій Харківської міської ради (9 районів міста) включені управління праці та соціального захисту населення, на відповідні структурні підрозділи яких покладено забезпечення виконання функцій органів опіки та піклування [45].

В районних адміністраціях Львівської міської ради (6 районів міста) створені сектори з питань опіки та піклування [48].

У м. Суми попередній розгляд питань опіки та піклування над повнолітніми особами, організація роботи покладається на департамент соціального захисту населення [46].

У м. Івано – Франківськ виконавчим комітетом міської ради у 2018 році прийнято рішення «Про організацію роботи з питань опіки (піклування) над повнолітніми особами» [54]. Даним рішенням повноваження виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради як органу опіки та піклування делегуються департаменту соціальної політики виконкому міської ради. На нашу думку дане рішення є найбільш систематизованим, актуальним та обґрунтованим документом, який чітко окреслює питання, які відносяться до компетенції органу опіки та піклування в частині захисту прав повнолітніх осіб.

Миколаївська міська рада делегувала виконання функцій органів опіки та піклування районним адміністраціям (4 райони міста). Для безпосередньої організації роботи у кожному районі при адміністраціях створені і функціонують сектори опіки та піклування [47].у складі двох осіб – начальника сектору і головного спеціаліста. Слід зазначити, що на відміну від м. Дніпро, де напрямок опіки та піклування цілком реалізується через службу у справах дітей, даній структурі функція органу опіки та піклування щодо дітей покладена на службу у справах дітей, яка також входить до структури районної адміністрації.

В місті Запоріжжі виконання функцій органів опіки та піклування, на виконання пп.4 п. б) ч.1 ст.34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», як і в місті Миколаєві, делеговані районним адміністраціям Запорізької міської ради. Але дещо по іншому.

Районна адміністрація, відповідно до Положення [44] є виконавчим органом Запорізької міської ради у відповідному районі міста, складовою частиною єдиної системи місцевого самоврядування. Районна адміністрація забезпечує реалізацію політики міської ради у визначених законодавством сферах управління та комплексний соціально-економічний розвиток району.

Для розуміння, які завдання в системі виконавчих органів міської ради виконує районна адміністрація, звернемось до Положення про районну адміністрацію. До основних напрямків діяльності районної адміністрації належать такі: вирішення житлово-комунальних питань; організаційне забезпечення виборчого процесу; сприяння розвитку торгівлі та підприємництву, вирішення земельних спорів, сприяння проведенню призову на військову службу; організація та контроль за станом благоустрою, приватизація комунального житлового фонду, проведення громадських слухань, організація розслідування нещасних випадків невиробничого характеру; сприяння створенню ОСББ, представлення інтересів міської ради в суді у певних категоріях справ тощо [44].

Звертаємо увагу, що до компетенції районної адміністрації не відноситься забезпечення соціального захисту населення. Але такі завдання, відповідно до чинних Положень, поставлені перед іншими виконавчими органами міської ради - управлінням соціального захисту населення Запорізької міської ради та управліннями соціального захисту населення по районах міста. Саме дані органи мають реалізовувати державну політику у сфері соціального захисту та підтримки населення [39], організацію виконання рішень державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері; сприяти організації у місті Запоріжжі соціального обслуговування населення, здійсненню соціальної

роботи та надання соціальних послуг, у тому числі соціального супроводу сімей/осіб, шляхом розвитку спеціалізованих закладів, установ та служб.

Всупереч здоровому глузду та загальнодержавній практиці забезпечення функціонування органів опіки та піклування, відповідно до п. 4.38. Положення про районну адміністрацію саме районна адміністрація здійснює у встановленому законодавством порядку функції органу опіки та піклування, приймає відповідні розпорядження [44].

Для розуміння рівня безпідставності покладання на районну адміністрацію виконання зазначених функцій необхідно зупинитись на структурі районної адміністрації. Структура районної адміністрації (додаток) складається з наступних підрозділів:

- відділ адміністративно-правової роботи;
- відділ бухгалтерського обліку та звітності;
- відділ житлово-комунального господарства;
- відділ економічного розвитку та підприємництва;
- загальний відділ;
- відділ організаційної та кадрової роботи;
- відділ ведення Державного реєстру виборців;
- сектор по культурі і спорту.

Як бачимо, жодного відділу, який хоча б мінімально по функціональному навантаженню був наближений до соціального захисту населення та виконання функції органу опіки немає. Соціальні працівники та інспектори у штаті відсутні.

Внаслідок відсутності штатного забезпечення даного повноваження, обов'язок організації роботи опікунської ради з питань захисту прав недієздатних або обмежених у дієздатності осіб та організації роботи як органу опіки покладено на відділ адміністративно-правової роботи (по суті – юридичний відділ). Головний спеціаліст відділу адміністративно-правової роботи виконує обов'язки секретаря опікунської ради.

Необхідно зазначити, що відповідно до Положення про відділ, затвердженого розпорядженням голови районної адміністрації від 12.10.2017 №676р відділ перебуває у прямому підпорядкуванні голови районної адміністрації і його основними завданнями є такі:

- організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів районною адміністрацією, її працівниками під час виконання покладених на них завдань і обов'язків;

- представлення інтересів районної адміністрації як органу опіки та піклування у судах під час розгляду справ стосовно житлових, майнових прав дітей;

- забезпечення взаємодії районної адміністрації з правоохоронними органами.

Звертаємо увагу, що відповідно до Правил опіки та піклування, обов'язки секретаря опікунської ради виконує штатний інспектор [42] опікунської ради. Районна адміністрація не має у своєму штатному розкладі інспекторів, державні соціальні інспектори саме входять до складу управлінь соціального захисту населення. Також, саме на органи соціального захисту населення, відповідно до Правил опіки та піклування покладені повноваження щодо забезпечення догляду, надання соціально-побутового та медичного обслуговування громадянам похилого віку, інвалідам і дітям з вадами фізичного та розумового розвитку, які цього потребують. Як бачимо, Правила не визначають в окрему категорію, яка потребує захисту, недієздатних та обмежених у дієздатності осіб.

Таким чином у місті Запоріжжі склалась ситуація, коли на органи які мають кваліфікованих спеціалістів не покладені повноваження, а на органи, які жодним чином не забезпечені відповідними кадрами та організаційно - покладена функція органу опіки.

Передумовою такого стану послугувало те, що до реорганізації районних адміністрацій, яка відбулась у 2011 році, до їх структури входили управління

соціального захисту населення, які саме й забезпечували реалізацію районними адміністраціями виконання функцій органів опіки та піклування. Після реорганізації не було зроблено ретельного аналізу повноважень органів, які були створені, і за домовленістю між міською владою та керівництвом міського управління соціального захисту функції органів опіки та піклування залишили районним адміністраціям, при цьому фактичну роботу продовжували виконувати працівники УСЗН. Таким чином особисті домовленості міських посадовців створили сучасну систему органів опіки та піклування в Запоріжжі. Від управління соціального захисту до районної адміністрації особові справи недієздатних осіб були передані наприкінці 2016 року. При цьому відділ адміністративно-правової роботи зіткнувся із ситуацією, коли на обліку перебували особи, померлі від десяти до одного року тому. Після ретельної звірки, проведеної з міським відділом державної реєстрації актів цивільного стану кількість недієздатних осіб які перебувають на обліку скоротилась у два рази.

Це не єдиний приклад перекладання виконання обов'язків зі спеціалізованого виконавчого органу на районну адміністрацію, що свідчить про системність даного явища. Така сама ситуація створилась із службою (управлінням) у справах дітей Запорізької міської ради та її відділами по районах міста. До реорганізації районних адміністрацій до їх складу входили відділи у справах дітей, які в свою чергу входили до складу управлінь соціального захисту. Після реорганізації та створення служби у справах дітей функції опіки та піклування щодо дітей залишились у районних адміністрацій, хоча частково організаційно роботу виконують посадові особи служби у справах дітей. На цей раз домовленості відбулись на рівні керівництва міста та керівника Служби (управління) у справах дітей Запорізької міської ради. В результаті, відповідно до п. 4.59 Положення районна адміністрація має представляти інтереси при розгляді в судах справ [44] стосовно захисту житлових, майнових прав дітей, що в свою чергу реалізує саме відділ адміністративно-правової роботи.

Основними напрямками органу опіки та піклування, які здійснюються відділом, є наступні:

- прийом і розгляд заяв громадян, надання консультацій, роз'яснень щодо опіки та піклування, а також розгляд скарг на дії психічно хворих людей, які не визнані недієздатними;

- ведення обліку недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена судом, їх особових справ, подання звітності, контроль за своєчасністю надання звітів опікунів та піклувальників;

- на підставі документів, зібраних потенційним опікуном підготовка та надання до суду подання про призначення опікуна (піклувальника), встановлення та припинення опіки і піклування;

- підготовка та надання рішення (згоди) щодо госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги не пізніше 24 годин з моменту звернення законного представника особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, яка за станом свого здоров'я не здатна висловити прохання або надати усвідомлену письмову згоду;

- підготовка та надання рішення органу опіки та піклування про влаштування до інтернату недієздатних осіб [43];

- реєстрація помічника за заявою дієздатної фізичної особи, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки з оформленням підтверджуючого документу (розпорядження голови районною адміністрацією) [69];

- представництво у судах інтересів недієздатних осіб та осіб обмежених у дієздатності від імені органу опіки та піклування;

- подання заяв та інших процесуальних документів до суду про призначення опікуна (піклувальника) недієздатній особі та особі, цивільна дієздатність якої обмежена; про визнання особи недієздатною; про звільнення від повноважень піклувальника або опікуна; про поновлення цивільної дієздатності особи, яка була визнана судом недієздатною [70];

- надання дозволів опікуну (піклувальнику) недієздатної особи (особи, цивільна дієздатність якої обмежена) на укладання правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації;
- погодження реєстрації та зняття з реєстрації місця проживання осіб, стосовно яких встановлено опіку чи піклування;
- встановлення опіки над майном недієздатної або обмеженої у дієздатності особи.

Всі дозволи та рішення органу опіки та піклування оформляються у формі розпорядження голови районної адміністрації, яке видається на підставі рішень, висновків та рекомендацій опікунської ради.

Основний обсяг обов'язків щодо належного виконання функцій опіки та піклування покладається на секретаря опікунської ради, але всі працівники відділу беруть участь у цій діяльності, адже відвідування недієздатних, складання актів обстеження умов їх проживання, розгляд скарг на дії психічно хворих осіб з виходом на місце подій не може виконувати секретар опікунської ради самостійно з міркувань безпеки.

Для забезпечення належного контролю за станом захисту прав недієздатних осіб відділ адміністративно-правової роботи щотижнево здійснює заздалегідь заплановані та узгоджені з опікунами відвідування. Особливої уваги потребує той факт, що всі працівники відділу адміністративно - правової роботи мають вищу юридичну освіту, не соціальну або психологічну, не мають досвіду, навіть теоретичного, щодо азів соціальної роботи, тож часто бувають не готові до ситуацій, які трапляюся під час відвідувань. Наприклад неадекватної або відверто агресивної поведінки як недієздатних так і опікунів. Періодично під час відвідувань з'ясовується скрутне становище сім'ї та неможливість задовольнити потреби навіть у їжі. Так під час планового відвідування сім'ї громадянина Р., який опікується своїми двома недієздатними синами були встановлені неналежні умови проживання, антисанітарний стан житла, відсутність продуктів харчування. Опікун перебував у депресивному стані. Нормами чинного законодавства не передбачений порядок дій у таких

випадках, тож працівникам органу опіки та піклування залишалось лише придбати для сім'ї мінімальний набір харчових продуктів за власні кошти. Фізіологічною особливістю більшості недієздатних осіб є ненастання насиченості після прийому їжі, як наслідок - потреба у постійному харчуванні.

Також, частиною контролю є звіти опікунів про свою діяльність за минулий рік щодо захисту прав та інтересів підопічних, у тому числі щодо збереження належного їм майна та житла, які відповідно до п. 4.11. Правил опіки та піклування [42] опікуни (піклувальники) подають щорічно до органів опіки та піклування не пізніше першого лютого. Для забезпечення виконання даного заходу контролю орган опіки заздалегідь направляє поштою опікунам та піклувальникам повідомлення-нагадування про необхідність надання інформації з роздрукованим бланком звіту, такі дії підвищують результативність по отриманню звітів. Необхідно зазначити, що біля 80 відсотків опікунів надають звіти, хоча й не завжди вчасно. Після припинення опіки та піклування опікуни (піклувальники) мають подати загальний звіт про свою діяльність.

Засобом контролю за дотриманням інтересів підопічних також є надання опікунам дозволів на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право власності або право користування яким має недієздатний. При цьому, на відміну від «дитячого» законодавства, норми, що регулюють захист прав недієздатних не містять прямих обмежень на зразок «обсяг майнових або житлових прав недієздатного не може бути звужений». Опікунська рада, приймаючи рішення про надання/ненадання дозволу на вчинення правочину завжди ретельно досліджує обставини кожної справи та намагається максимально захистити права недієздатного [42]. Наприклад, у вересні 2019 року до органу опіки звернулася громадянка З. із заявою про надання дозволу на продаж 1/3 частини квартири, яка перейшла у спадок за заповітом її недієздатній підопічній доньці, яка є особою з інвалідністю з дитинства. Дослідивши обставини, було з'ясовано, що гр. З. має у власності трикімнатну квартиру, у якій її донька зареєстрована з народження. При цьому, внаслідок



постійної турботи за недієздатною гр. З. не має можливості працевлаштуватись і коштів постійно не вистачає навіть на необхідні речі. Опікунська рада дійшла висновку про можливість надання дозволу на продаж частини нерухомого майна, яке належало недієздатній, при умові, що грошові кошти отримані з продажу майна будуть розміщені на особовому рахунку, відкритому на ім'я недієздатної, з можливістю щомісячно знімати узгоджену у розмірі з опікуном суму (на підставі окремого дозволу, який видаватиметься щорічно за результатом аналізу звіту опікуна та складаного акту обстеження умов проживання). Також у дозволі було надано доручення Департаменту реєстраційних послуг Запорізької міської ради про закріплення квартири, за адресою якої зареєстровано місце проживання недієздатної, та накладена заборона на її відчуження без дозволу органу опіки та піклування.

Надання дозволів на вчинення правочинів, реєстрацію та зняття з реєстрації місця проживання недієздатних, улаштування до психоневрологічного інтернату, оформлення спадкових прав – неповний перелік проектів розпоряджень, які відділ готує на підпис голові районної адміністрації за результатом розгляду питань на опікунській раді.

Про призначення опікуна (піклувальника) відділ готує проект подання до суду. До подання додається розширений перелік документів, який збирається потенційним опікуном та дозволяє опікунській раді зробити однозначний висновок про його можливість і здатність виконувати свої обов'язки у відношенні недієздатної особи. До подання також додається Акт обстеження умов проживання недієздатного, який складається за результатом виїзду на місце проживання недієздатного.

Опікуном може бути фізична дієздатна особа вік якої нормативно не обмежується, але стан здоров'я має давати можливість виконувати обов'язки опікуна. На практиці ж трапляються випадки, коли у органу опіки виникають обґрунтовані сумніви, щодо можливості особи виконувати функції опікуна. Наприклад у червні 2018 року до районної адміністрації надійшла заява про відмову громадянина Б. від опікунства над своєю недієздатною матір'ю 1953

року народження, ніякі вмовляння не допомогли. Картка на виплату пенсії та паспорт були недієздатною втрачені. Вона майже залишилась без коштів на існування. Єдиним кандидатом в опікуни виявилась літня мати недієздатної, якій на момент звернення до органу опіки із заявою про призначення її опікуном над донькою виповнилось 89 років.

Інший приклад – після смерті матері турбота за братом, особою з інвалідністю з дитинства, лягла на громадянина Т., особу з інвалідністю другої групи загального захворювання, стан здоров'я якого є поганим. Але іншим чином оформити спадкові права після смерті матері ніж визнати брата недієздатним та оформити над ним опіку, відповідно до норм чинного законодавства неможливо. То який вибір має орган опіки при прийнятті рішення про доцільність призначення певної особи опікуном за наявності таких складних життєвих обставин.

На даний час на обліку органу опіки та піклування перебуває 204 недієздатних та 6 обмежених у дієздатності осіб. Важливе завдання – забезпечити щоб у кожної недієздатної особи був опікун, але це не завжди можливо, трапляються випадки, коли родичі недієздатного, втомившись від довгострокової процедури визнання недієздатним (справи в суді розглядаються не менше ніж півроку), вирішують опіку не оформлювати [6].

У такому разі перед районною адміністрацією постає складне завдання – у найкоротші строки організувати догляд за такою особою та не допустити, щоб вона опинилась у небезпечній ситуації. І як це зробити за відсутності соціальних працівників, доступних спеціальних закладів, за відсутності фінансування - велике питання. На отримання путівки до психоневрологічного інтернату потрібно близько півтора – два місяці, і це за умови, що орган опіки доставить недієздатного до психіатричної лікарні.

У матеріалах узагальнення практики помилок, які допускають органи опіки та піклування [73] часто можна зустріти «бездіяльність органу опіки», «невжиття заходів щодо призначення іншого опікуна». Але проблема полягає не в бездіяльності, а в тому, що внаслідок безоплатності послуг опікунів ніхто

крім близьких родичів не погоджується стати опікуном, і органу опіки просто ніде брати бажаючих безоплатно повісити на себе такий тягар, чинним законодавством засоби стимулювання не передбачені.

Практично всі недієздатні особи є особами з інвалідністю та отримують державну соціальну допомогу. У спеціальному звіті кожні півроку оновлюється інформація за групами інвалідності, статтю, віком, видом державного забезпечення. Так, станом на 01.08.2019 особами з інвалідністю I групи є 63 недієздатних, II групи – 65, III групи – 9 осіб.

Питання опіки та піклування, недостатньо врегульовані, нормативні акти містять колізії.

Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 60 ЦПК суд встановлює опіку над фізичною особою у разі визнання її недієздатною і призначає опікуна за поданням органу опіки та піклування [69]. Стаття ж 57 ЦКУ визначає, що особа, якій стало відомо про фізичну особу, яка потребує опіки або піклування, зобов'язана негайно повідомити про це орган опіки та піклування. Аналогічна норма міститься в Правилах опіки та піклування. Але як звичайна людина може самостійно визначити, що хтось потребує опіки, якщо опіка встановлюється лише над недієздатними, а недієздатність встановлюється знову ж таки виключно рішенням суду на підставі судово-психіатричної експертизи.

Таким чином, особа, якій здається що інша особа потребує допомоги, (безпорадний стан, загроза життю або здоров'ю) сповіщає про це орган опіки, орган опіки перевіряє чи визнана така особа недієздатною і у разі відсутності рішення суду про визнання її недієздатною відповідає, що питання поза компетенцією. В результаті – особи, що потребують допомоги залишаються поза турботою держави (громади).

Ситуація ускладнюється так званою «гуманізацією» нормативних актів. Так, Закон України «Про психіатричну допомогу», новий ЦПК України зробили майже неможливою допомогу особам, які перебувають у безпорадному стані внаслідок психічних захворювань. Примусова госпіталізація – майже неможлива процедура. Госпіталізацію фактично не можливо здійснити без

усвідомленої згоди особи, яка їй потребує допомоги. Закон взагалі орієнтований на декілька категорій – діти, недієздатні та особи які вже мають діагностовано захворювання, адже саме це впливає з аналізу норм Закону.

Так, відповідно до ст. 14 даного Закону особа [55], яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до закладу з надання психіатричної допомоги без її усвідомленої письмової згоди або без письмової згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона:

- вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або
- неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність.

Постає закономірне питання, як і хто без госпіталізації може встановити тяжкий психічний розлад. Також, відповідно до ст. 12 даного Закону амбулаторна психіатрична допомога може надаватися без усвідомленої письмової згоди особи або без письмової згоди її законного представника у разі встановлення у неї тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги. Амбулаторна психіатрична допомога особі без її усвідомленої письмової згоди або без письмової згоди її законного представника надається лікарем-психіатром в примусовому порядку за рішенням суду [55].

Питання про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку вирішується судом за місцем проживання особи. Письмова заява про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку направляється до суду лікарем-психіатром. До письмової заяви, в якій повинні бути викладені підстави для надання особі амбулаторної психіатричної допомоги без її усвідомленої письмової згоди та без письмової згоди її законного представника, передбачені частиною другою цієї статті,

додається висновок лікаря-психіатра, який містить обґрунтування про необхідність надання особі такої допомоги.

Знову ж питання: звідки лікар-психіатр має знати, що комусь потрібна амбулаторна допомога, які докази він має надати суду, якщо раніше особа не перебувала на обліку і взагалі – навіщо йому цим займатись?

Такі самі проблеми виникають з примусовим психіатричним оглядом, який може бути проведено без усвідомленої згоди особи або без згоди її законного представника у випадках, коли одержані відомості дають достатні підстави для обґрунтованого припущення про наявність у особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона:

- вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або
- неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність, або
- завдасть значної шкоди своєму здоров'ю у зв'язку з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги [55].

Рішення про проведення психіатричного огляду особи без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника приймається лікарем-психіатром за заявою, яка містить відомості, що дають достатні підстави для такого огляду. Із заявою можуть звернутися родичі особи, яка підлягає психіатричному огляду, лікар, який має будь-яку медичну спеціальність, інші особи.

Заява про психіатричний огляд особи без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника повинна бути подана у письмовій формі та містити відомості, що обґрунтовують необхідність психіатричного огляду і вказують на відмову особи чи її законного представника від звернення до лікаря-психіатра. Лікар-психіатр має право робити запит щодо надання йому додаткових медичних та інших відомостей, [55] необхідних для прийняття відповідного рішення.

У невідкладних випадках, коли за одержаними відомостями, що дають достатні підстави для обґрунтованого припущення про наявність у особи

тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона: вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або неспроможна самостійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність [55], заява про психіатричний огляд особи може бути усною. У цих випадках рішення про проведення психіатричного огляду особи без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника приймається лікарем-психіатром самостійно і психіатричний огляд проводиться ним негайно.

Це теорія, а практика полягає у тому, що норма не визначають хто саме може зробити висновок про те, що особа вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють собою безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих, або неспроможна самостійно задовольняти свої основні життєві потреби. Можна припустити, що це мають встановити органи Національної поліції. Але ці органи у повній мірі ігнорують такі випадки. Прикладом може слугувати ситуація, що сталась у листопаді 2019 року. До районної адміністрації звернулось керівництво ОСББ з прохання сприяти у помещенні особи на примусовий психіатричний огляд та/або у притягненні особи до кримінальної відповідальності. Справа в тім що громадянка Р. неодноразово намагалась підпалити сміття на сходовій клітині будинку, яке попередньо збирала на сміттєзвалищах та складувала; також вона обливала горючою рідиною та підпалювала двері сусідам, наносила їм тілесні ушкодження. Внаслідок регулярних погроз підірвати будинок громадянку Р. відключено від газопостачання. Дочка громадянки Р. стверджує, що не може вплинути на поведінку матері, які зловживає спиртними напоями. Поліція не вбачає порушень. Районна адміністрація звернулась до керівництва прокуратури району та обласної психіатричної лікарні. Чекаємо відповідей, а мешканці будинку щоденно перебувають у небезпеці.

У випадках, коли відсутні дані, що свідчать про наявність обставин, заява повинна бути подана у письмовій формі та містити відомості, що обґрунтовують необхідність проведення такого огляду. У разі встановлення

обґрунтованості заяви про психіатричний огляд особи без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника лікар-психіатр направляє до суду за місцем проживання цієї особи заяву про проведення психіатричного огляду особи в примусовому порядку. До заяви додається висновок лікаря-психіатра, який містить обґрунтування про необхідність проведення такого огляду, та інші матеріали. Психіатричний огляд особи проводиться лікарем-психіатром у примусовому порядку за рішенням суду [55].

Лікар-психіатр перед проведенням психіатричного огляду зобов'язаний відрекомендуватися особі, яка підлягає огляду, або її законному представнику як лікар-психіатр, назвати своє прізвище, місце роботи та викласти мету огляду.

Дані психіатричного огляду з висновком про стан психічного здоров'я особи, а також причини звернення до лікаря-психіатра та медичні рекомендації фіксуються у медичній документації [55].

У всіх випадках не вирішується питання яким чином особа, яка потребує допомоги має дістатись до лікаря, навіть за наявності судового рішення, якщо вона не має бажання.

Доречи, за результатом аналізу даних Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) за період з 01.01.2019 до 01.11.2019 Ленінський районний суд м. Запоріжжя не виніс жодного рішення про примусовий огляд, амбулаторну допомогу або госпіталізацію.

У 2016 не розглянуто жодної справи, у 2017 – 2018 роках розглядалась одна справа за заявою головного лікаря комунальної установи «Обласна клінічна психіатрична лікарня» Запорізької обласної ради про проведення психіатричного огляду особи у примусовому порядку, але вона залишена без розгляду внаслідок того, що на жодне з п'яти засідань особа не з'явилась.

Також аналіз даних ЄДРСУ за попередні роки свідчить про те, що поодинокі випадки звернень головного психіатра Управління охорони здоров'я Запорізької облдержадміністрації до Ленінського районного суду м. Запоріжжя із заявою про призначення амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку стосувались виключно випадків, коли допомоги

потребували особи, яким раніше вже були встановлені діагнози і які до моменту подання неодноразово перебували на психіатричному лікуванні.

До районної адміністрації, як до органу опіки щомісячно надходять звернення про вжиття заходів щодо осіб, які створюють жахливі умови життя сусідам. Найчастіша ситуація, коли квартири таких осіб перетворюються на смітники, голуб'ятні; або така особа поводить себе агресивно та чинить шкоду здоров'ю своїх рідних та, навіть, сусідам.

У всіх випадках – особи не визнані недієздатними, а відповідно перебувають за межами дії органу опіки та піклування. Районна адміністрація звертається до органів поліції, на виклик яких має виїхати швидка психіатрична допомога, але поліції «не цікаві» такі випадки, добре – якщо взагалі прийдуть.

Для виправлення ситуації необхідно внести зміни до законодавства, спростивши примусові процедури щодо психіатричного огляду, амбулаторної допомоги та госпіталізації.

Ще однією великою проблемою стало прийняття нового ЦПК України. Колізія закладена в ст. 300 ЦПК, яка визначає термін дії рішення суду про визнання особи недієздатною: строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років [70].

Цікавим є те, що до теперішнього часу Ленінський районний суд м. Запоріжжя переважно розділяє процес на два етапи: за результатом першого етапу – виноситься рішення про визнання особи недієздатною, за результатом другого етапу – призначається опікун.

За результатом аналізу рішень про визнання осіб недієздатними встановлено, що ці особи роками страждають на психічні захворювання, переважна більшість – особи з інвалідністю з дитинства.

Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною має право подати опікун, представник органу опіки та піклування не пізніше ніж за п'ятнадцять днів до закінчення строку, визначеного частиною шостою цієї статті (ч. 7 ст. 300 ЦПК).



Клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною повинно містити обставини, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, підтверджені відповідним висновком судово-психіатричної експертизи. Суд зобов'язаний розглянути клопотання про продовження строку дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною до закінчення строку його дії.

Жодна з досліджених у другому розділі роботи закордонних країн не має такого безглузлого обмеження. Чим обґрунтовані такі умови та чи не мали законодавці попередньо з'ясувати медичні фактори – відкриті та неврегульовані питання. Опікун кожні два роки має оплачувати судово-психіатричну експертизу. Орган опіки або опікун кожні два роки мають звертатись до суду. Суди кожні два роки мають приймати нове рішення по вирішеному питанню.

Перше рішення, яке отримав орган опіки та піклування за новим ЦПК України про визнання особи недієздатною набрало чинності 27.02.2019 (додаток 20), відповідно за 15 днів до 27.02.2020 орган опіки та піклування звернеться до суду. І на цей час опікун має забезпечити проходження підопічним судово-психіатричної експертизи і отримати відповідний висновок. Але судово-психіатрична експертиза призначається судом, тож як у клопотанні можуть міститись обставини, що свідчать про продовження хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого особа продовжує не усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, підтверджені відповідним висновком судово-психіатричної експертизи. Черговий довготривалий процес, і не слід забувати, що при такому навантаженні робота опікуна є безкоштовною.

Також великою проблемою є пошук потенційних опікунів, у разі коли всі родичі відмовляються, адже нормативно затверджена мотивація стати опікуном відсутня. Отримання від держави фінансової підтримки за виконання обов'язків

опікуна не передбачено, і це не дивлячись на те що більшість недієздатних – інваліди з дитинства і потребують постійного догляду.

Фінансування зазначеної сфери дозволило б створити базу потенційних опікунів і вирішити питання якісного догляду. На даний час велика кількість опікунів і піклувальників живуть за межею бідності.

Крім зазначених вище напрямком роботи відділу щодо виконання функцій органу опіки та піклування є встановлення опіки над майном недієздатних осіб, які не мають опікунів та поміщені у психоневрологічні заклади та опіка над майном недієздатних осіб, які проживають у іншій місцевості. Цей напрямок не досить часто реалізовується, головою районної адміністрації видано лише п'ять розпоряджень про призначення опіки над майном. У чотирьох розпорядженнях мова йде про призначення опікунів над майном громадян, які є опікунами недієздатних. Щодо нерухомого майна громадянина В., яке складається з частини житлового будинку, то опіку над ним здійснює районна адміністрація. Майно перебуває у частково занедбаному стані, інженерні комунікації частково зруйновані, покрівля протікає, вбиральня розташована на земельній ділянці в майже аварійному стані. Саме внаслідок непридатності житла до проживання у зимовий період районна адміністрація й ініціювала питання про поміщення недієздатного громадянина В. до психоневрологічного інтернату. Тож на даний час, вже протягом двох років районна адміністрація перевіряє стан житла, складає відповідні акти та внаслідок відсутності дієвих законодавчих норм позбавлена можливості ефективно його утримувати, наприклад передати в оренду з подальшим спрямуванням отриманих коштів на покращення стану майна або на покращення умов харчування та забезпечення безпосередньо громадянина В. Інший варіант, враховуючи занедбаний стан нерухомого майна - передача його в безоплатне користування за умови поетапного його відновлення. За відсутності норм, які встановили б порядок дій органів опіки у таких випадках вживати зазначені заходи – перевищення повноважень. Адже ст. 19 Конституції України встановлює, що посадові особи органів місцевого самоврядування

зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [11]. Підстави є, повноваження є, а спосіб не визначений.

У листопаді 2019 року до районної адміністрації вперше надійшло звернення про реєстрацію помічника фізичній дієздатній особі, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки. Звернувся потенційний помічник. Але частиною 1 статті 78 ЦКУ передбачено, що за заявою саме особи, яка потребує допомоги, органом опіки та піклування реєструється ім'я її помічника, що підтверджується відповідним документом [69]. З метою перевірки інформації викладеної у зверненні був здійснений виїзд за місцем проживання особи. На місці була оформлена заява від імені 90-річної громадянки Р. За результатом розгляду даної заяви було видано розпорядження про реєстрацію помічника, у якому були прописані його права: право на одержання пенсії, аліментів, заробітної плати, поштової кореспонденції, що належать фізичній особі, яка потребує допомоги; право представляти особу в органах державної влади, місцевого самоврядування та організаціях, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення. Документ містив всі необхідні реквізити, у тому числі відбиток печатки з гербом України.

У відділенні Укрпошти відмовились на підставі наданого розпорядження видати пенсію помічнику громадянки Р. У відділенні Пенсійного фонду зазначили, що будуть брати дане розпорядження до уваги, за умови, що в ньому буде зазначено, що фізична особа погоджується на обробку її персональних даних. Складається враження, що державні органи і організації навмисно ігнорують права громадян, прямо передбачені чинним законодавством.

Черговий приклад добрих намірів законодавця, адже нотаріальна довіреність коштує дорого, виїзд нотаріуса на дім - ще дорожче. Цивільний кодекс передбачив реальну можливість громадян на рівні отримання безоплатної адміністративної послуги забезпечити реалізацію своїх прав, органи опіки та піклування готові видавати розпорядження, але до норм законодавства не внесені зміни що визначають юридичну силу таких

розпоряджень, зокрема в частині зобов'язання органів влади та організацій приймати ці документи як самодостатні. Тож намір так і залишився наміром, не дивлячись на те, що міститься він в кодексі України, нормативному акті, який має вищу законодавчу силу і є обов'язковим до виконання всіма суб'єктами правовідносин.

### **3.2. Основні фактори оптимізації організації ефективної роботи органів опіки та піклування в Україні та регіонах**

У сфері організації діяльності органів опіки та піклування в Україні та, зокрема, в місті Запоріжжі, є чимало організаційних, нормативних та практичних проблем, за результатом дослідження яких можна запропонувати напрями розвитку, оптимізації та підвищення ефективності роботи цих органів.

1. На законодавчому рівні необхідно прийняти актуальний нормативний акт, яким будуть однозначно вирішені всі колізійні питання та нормативні прогалини, існуючі в чинному законодавстві.

Закон повинен визначити органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, на які покладатиметься організація та забезпечення опіки та піклування над недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, що унеможливить зловживання посадовими особами місцевого самоврядування своєю владою на користь приватних домовленостей. Доцільним було б також визначити чисельність відділу опіки та піклування у прив'язці до чисельності населення території на яку поширюється компетенція конкретного органу. Реалізація даного положення можлива лише у разі передбачення порядку контролю за діяльністю органів опіки та піклування та контролю за забезпеченням виконання порядку організації їх роботи.

На прикладі досвіду виконання функцій органу опіки районною адміністрацією з'ясовано, що за десять останніх років не проводилось жодних перевірок діяльності органу опіки на предмет належності виконання повноважень, ведення обліку, вжиття заходів по контролю за діяльністю

опікунів та піклувальників. Повноваження перекидалися від одного відділу до іншого, справи належним чином не оформлялись та не передавались правонаступнику. Навіть саме правонаступництво не оформлювалось належним чином. Зазначене свідчить про байдужість та відсутність уваги до даного напрямку як з боку міської влади так і з боку держави. Додатково сказане підтверджується фактом наявності третини померлих недієздатних осіб серед переліку справ, переданих відділу адміністративно-правової роботи у 2017 році. Єдиним видом контролю, який відбувався – спрямування розпоряджень голови районної адміністрації про дозволи на вчинення правочинів щодо майна недієздатних осіб до прокуратури району, до позбавлення органів прокуратури повноважень загального нагляду.

Враховуючи зазначене вважаємо за необхідне у спеціальному законі конкретизувати, яким чином та періодичністю мають відбуватись перевірки, які показники свідчатимуть про належне виконання органами опіки та піклування своїх функцій, мають бути встановлені чинники ефективності.

Також потрібно новим законом визначити принципи, відповідно до яких мають діяти органи опіки та піклування. Такими соціально орієнтованими принципами мають бути визначені:

- відповідальність – фізичні та юридичні особи, винні в порушенні прав повнолітніх недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, несуть відповідальність відповідно до законодавства України;

- гарантованість прав та свобод – забезпечення здійснення прав та свобод повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена, системою правових, соціальних, економічних та організаційних гарантій;

- гуманізм – забезпечення поваги до особливостей повнолітніх недієздатних осіб та осіб, обмежених у дієздатності, і прийняття їх як складової частини людства, варіантом норми людської різноманітності;

– демократизм – участь повнолітніх недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, в організації опіки та піклування над ними, їх соціального захисту;

– доступність – відсутність фізичних, інформаційних та ментальних бар'єрів у суспільстві, які заважають недієздатним особам та особам, цивільна дієздатність яких обмежена, користуватися своїми правами та свободами;

– інноваційність заходів у сфері опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена, їх соціального захисту – запровадження новітніх технологій практичної реалізації заходів у сфері опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена, їх соціального захисту;

– недискримінація – забезпечення участі повнолітніх недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, у суспільному житті без будь-якої різниці, виключення або обмеження із причин недієздатності та обмеженої цивільної дієздатності за винятком обмежень, установлених законодавством України;

– презумпція цивільної дієздатності особи – кожна особа вважається такою, що є дієздатною, доки її не буде визнано недієздатною чи цивільна дієздатність якої не буде обмежена на підставах та в порядку, передбачених законодавством України;

– реалістичність – орієнтація опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена, їх соціального захисту на пріоритетні питання у відповідній сфері та постановка реально досяжних цілей;

– участь та включення – залучення повнолітніх недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, до широкого спектру життя суспільства та у процес прийняття рішень, які матимуть наслідки для них, заохочення їх до активного способу життя у громаді.

2. Нагального врегулювання потребує внесення змін до ст.300 Цивільного процесуального кодексу України в частині визначення терміну дії рішення суду

про визнання особи недієздатною, відповідно до якої «строк дії рішення про визнання фізичної особи недієздатною визначається судом, але не може перевищувати двох років» [70].

За результатом аналізу досвіду вирішення цього питання у європейських країнах ми встановили, що єдина держава, яка має у своєму законодавстві подібну необґрунтовану, на наш погляд, норму – Мальта. Найкращим варіантом вбачається не встановлення конкретного визначеного терміну дії рішення суду для всіх справ, адже у більшості випадків підстави для перегляду таких рішень не наступають ніколи.

Так, сто відсотків рішень Ленінського районного суду про визнання особи недієздатною за останні п'ять років виносились на підставі висновків судово-психіатричної експертизи, якими були встановлені наступні діагнози: тяжка розумова відсталість у ступені різкого вираження імбецильності внаслідок органічного ураження головного мозку (генетична патологія); виражені розлади особистості та поведінки внаслідок органічного ураження головного мозку змішаного генезу (токсична, посттравматична); деменція внаслідок органічного ураження головного мозку складного генезу (хвороби Альцгеймера, судинного); шизофренія, безперервний тип перебігу; глибока розумова відсталість у ступені ідіотії внаслідок органічного ураження головного мозку (дитячий церебральний параліч), розумова відсталість у ступені помірного вираження дебільності тощо. Наслідком таких порушень є нездатність особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

Таким чином, перед тим як встановлювати термін дії рішення суду про визнання особи недієздатною, законодавець був зобов'язаний ретельно дослідити медичні та судово-психіатричні складові даного процесу, ознайомитись з практикою одужання від хвороб, які стали причиною визнання особи недієздатною, і тільки після цього приймати рішення про внесення змін до норм ЦПК України. Напевне, так глибоко питання не вивчалось. Зміни були прийняті під лозунгом «глобальної гуманізації».

Звертаємо увагу, що порядок поновлення цивільної дієздатності осіб передбачається частинами третьою та четвертою тієї ж статті 300 ЦПК: «скасування рішення суду про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, здійснюється за рішенням суду за заявою самої фізичної особи, її піклувальника, членів сім'ї або органу опіки та піклування. Скасування рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною, в разі її видужання або значного поліпшення її психічного стану здійснюється за рішенням суду на підставі відповідного висновку судово-психіатричної експертизи за заявою опікуна, членів сім'ї, органу опіки та піклування або самої особи, визнаної недієздатною» [70].

Крім того, ще до прийняття змін до ЦПК України, якими встановлюється термін дії рішення про визнання особи недієздатною чинне законодавство передбачало порядок поновлення повної цивільної дієздатності особи, зокрема частинами першою та другою статті 38 Цивільного кодексу України встановлено, що «у разі видужання фізичної особи, цивільна дієздатність якої була обмежена, або такого поліпшення її психічного стану, який відновив у повному обсязі її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, суд поновлює її цивільну дієздатність. У разі припинення фізичною особою зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо суд поновлює її цивільну дієздатність» [70].

Є дивним, що законодавець, встановивши термін дії рішення суду про визнання особи недієздатною, жодним чином не обмовився про термін дії рішення про визнання особи обмежено дієздатною, що не витримує жодної критики, адже шанси вилікуватись від наркоманії та алкоголізму, які є підставами для обмеження дієздатності набагато більші ніж подолати дебільність, імбецильність, хворобу Дауна, шизофренію або деменцію. Уважно дослідивши зазначене питання, можна припустити, що законодавець



припустився помилки, і саме для рішення суду про обмеження дієздатності мав встановити дворічний термін дії.

3. Внесення змін, на нашу думку, також потребує Закон України «Про психіатричну допомогу» в частині спрощення примусових процедур щодо психіатричного огляду, амбулаторної допомоги та госпіталізації. Наші гуманні законодавці, побоюючись зловживань з боку громадян в питаннях можливості виклику служби психіатричної допомоги особам, які виявляють неадекватну, небезпечну поведінку, взагалі позбавили громадян права захиститись від психічно хворих осіб. Майже у кожному багатоквартирному будинку Дніпровського району є особа, яка створює зі свого житла смітник, голуб'ятню, розсадник гризунів і тарганів, та сусіди не мають законного права на захист та забезпечення належних санітарних умов проживання. На тлі поліцейської бездіяльності людей вимушують чинити самосуди. Держава не виконує свої функції.

4. Опікунство над недієздатною особою – постійна цілодобова важка соціальна робота, яка на даний час виконується абсолютно безкоштовно. Пропонуємо Кабінету Міністрів України на виконання ст. 73 Цивільного кодексу України розробити, нарешті, порядок оплати послуг опікуна, визначити розмір виплат та підстави їх нарахування. Для уникнення безпідставного витрачання бюджетних коштів питання обґрунтованості обставин для нарахування виплат опікунам потребує детального дослідження. Держава протягом 16 років не вважає дане питання важливим та потребуючим вирішення. Наслідком такого стану є проживання опікунів та недієздатних за межею бідності, неспроможність лікуватись та харчуватись належним чином. Звісно, мова не йде про оплату послуг опікунів недієздатних осіб, які перебувають у спеціальних психоневрологічних закладах. Подібні запропонованим норми регулюють державну допомогу для опікунів та піклувальників, які опікуються дітьми.

Також, має бути розглянуто питання щодо надання опікунам інших соціальних гарантій, наприклад включення періоду часу, коли виконувались

обов'язки опікуна над недієздатною особою у страховий стаж для нарахування пенсії, адже працювати та одночасно виконувати обов'язки опікуна майже неможливо.

5. Вирішення питання про оплату послуг опікунів дасть можливість сформувати базу потенційних опікунів, осіб, які за станом здоров'я та власним бажанням будуть виконувати цю соціально значущу функцію над особами, які з різних причин позбулись опікуна, або не мали його взагалі. У практиці районної адміністрації було два випадки, коли потенційний опікун помирає після визнання особи недієздатною, але до призначення йому опікуна.

6. Впорядкування та удосконалення також потребують норми, які регулюють опіку над майном недієздатних осіб. Мова здебільшого йде про недієздатних осіб, які перебувають у психоневрологічних закладах та мають у власності відокремлене нерухоме майно. Для ефективного управління таким майном орган опіки та піклування повинен мати реальні повноваження, закріплені у відповідних підзаконних нормативно-правових актах, реалізація яких дозволить приймати рішення про здачу цього майна в оренду з метою його збереження, утримання та покращення стану майна. На даний час орган опіки має можливість лише спостерігати під час чергового відвідування як підопічне майно поступово приходять у занепад, з кожним роком втрачаючи свою вартість.

7. Останнє питання, щодо якого ми сформуємо рекомендації по підвищенню ефективності роботи органів опіки та піклування – реєстрація помічника дієздатної фізичної особи, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки. Для належної реалізації статті 78 ЦК України пропонуємо активізувати роботу у кількох напрямках:

– до положень органів державної влади та місцевого самоврядування, до компетенції яких входить вирішення соціальних питань (наприклад, органи пенсійного фонду, соціального захисту, медичного обслуговування, освіти, фіскальної служби, праці, соціального страхування) включити норми, на

підставі яких рішення органу опіки та піклування про реєстрацію помічника буде мати статус довірчого докумкнту та виконуватись без додаткових умов;

– відповідну норму щодо чинності та обов'язковості рішення органу опіки та піклування про реєстрацію помічника можна включити до Цивільного кодексу України, зараз такі норми відсутні;

– міністерству соціальної політики України спільно з міністерством юстиції підготувати спільні роз'яснення для підприємств, установ та організацій (таких як Укрпошта, компанії - управителі житловими будинками тощо) щодо дійсності та обов'язковості рішення органу опіки та піклування.

У даному розділі розглянуто стан організації ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні на прикладі діяльності районної адміністрації Запорізької міської ради по Дніпровському району. Детально проаналізовані особливості діяльності органу опіки та піклування, які стали наслідком специфічного підходу місцевої влади до питань опіки над повнолітніми особами в регіоні.

Проаналізовані нормативно-правові колізії державного та місцевого регулювання зазначеною сферою соціального життя.

За результатом вивчення європейського та практично напрацьованого досвіду діяльності органів опіки та піклування сформульовані рекомендації по підвищенню ефективності роботи цих органів.

## ВИСНОВКИ

Проведене у даній кваліфікаційній роботі дослідження методологічних засад та теоретичних аспектів організації ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні виявило багатофакторність проблем, з якими стикаються органи опіки та піклування при реалізації своїх завдань, передбачених чинним законодавством.

Орган опіки та піклування є певною мірою арбітром, здійснюючи контроль за дотриманням законних прав та інтересів повнолітніх осіб, що потребують захисту. Органи опіки та піклування мають специфічний правовий статус, оскільки також є учасниками опікунських відносин. Специфіка правового статусу органів опіки та піклування полягає у тому, що, на відміну від приватноправового становища опікунів та підопічних, правовий статус названих органів як учасників опікунських правовідносин ґрунтується на публічно-правових засадах.

На теоретичному рівні цікавість науковців в основному зосереджена на питаннях організації ефективної діяльності органів опіки та піклування в частині захисту прав та інтересів дітей. Але зазначений напрямок опіки та піклування реалізується на підставі відокремлених від «дитячих» нормативних актів, окремою системою державних та самоврядних органів, тож розглядати опіку та піклування над повнолітніми особами як невеликий додаток до опіки над дітьми або опіки над майном не є обґрунтованим та доцільним. Й цілком зрозуміло, що рівень захисту прав дітей в державі жодним чином не є показником розвитку захисту повнолітніх осіб, що потребують опіки та піклування. Абсолютна обмеженість та недостатність досліджень з питання забезпечення ефективної роботи органів опіки та піклування щодо повнолітніх осіб закономірно призводить до відсутності уваги до даного напрямку з боку держави. Цікавим у цьому плані фактом є те, що у Соціальному звіті Мінсоцполітики за 2018 [65] немає жодного речення про діяльність державного соціального сектору у відношенні недієдатних та обмежених у дієдатності осіб.

У законодавстві відсутнє закріплення критеріїв, на підставі яких можна робити висновки про достатність або недостатність вживаних органом опіки заходів для захисту прав недієдатних та обмежених у дієдатності осіб. Також, відсутній механізм державного та самоврядного контролю за діяльністю органів опіки та піклування, що в свою чергу ставить рівень організації роботи органу опіки та піклування у залежність від добросовісності посадовців.

Чинні нормативно-правові акти, що регулюють питання опіки та піклування не відповідають вимогам сьогодення та потребують негайних змін. Наслідком наявності невизначеностей у нормативних актах є плутанина при визначенні органу, який має розглядати певні питання та звернення громадян, а також відсутність єдиного розуміння у правозастосовчій практиці, адже ані інваліди, ані особи похилого віку не є суб'єктами захисту органів опіки та піклування, у разі, якщо ці особи не мають статусу недієдатного \ обмеженого у дієдатності. Правильним та обґрунтованим кроком на шляху до актуалізації законодавства могло б стати прийняття спеціального закону України, який би об'єктивно вирішив проблемні питання, врегулював правові колізії та заповнив прогалини у сфері дії інституту опіки та піклування над повнолітніми особами.

Але для досягнення необхідного рівня правової регламентації прийняття єдиного акту не вирішить всі питання. Підзаконна складова також має велике значення: без прийняття Кабінетом міністрів України порядку про виплати опікунам, зазначений напрямок не запрацює. Спільних узгоджених дій Кабміну, Мінсоцполітики та Мінюсту потребує недопрацьований інститут помічника для дієдатної особи, яка за станом здоров'я не може захистити свої інтереси.

У кожному регіоні України сформована власна система органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, діяльність яких дозволяє робити висновки щодо рівня ефективності забезпечення прав та інтересів недієдатних та обмежених у дієдатності осіб в цілому. За результатом аналізу формування самоврядних органів опіки та піклування в обласних центрах України ми встановили, що Запоріжжя є майже єдиним великим містом обласного

підпорядкування в Україні, у якому підґрунтям для формування міської системи органів опіки та піклування є не норми чинного законодавства, а домовленості посадовців.

Також проведеним дослідженням встановлено, що на даний час законодавець, у гонитві за «умовною гуманізацією» прийняв об'єктивно необґрунтовані зміни до процесуальних норм, встановивши необхідність кожні два роки особу з важким невиліковним діагнозом визнавати недієздатною. На підставі вивчення європейського досвіду у даному напрямку запропоновані зміни до чинного законодавства, що дозволить підвищити ефективність роботи органу опіки шляхом вивільнення часу на виконання контрольних функцій. Адже налагодження постійного процесу актуалізації рішень суду шляхом звернення із заявами про продовження терміну дії рішень про повторне визнання недієздатними осіб не є ефективним напрямком роботи. Це процес заради процесу, а не результату.

За результатом проведеного дослідження ми обов'язково звернемося до Кабміну, Мінсоцполітики та Мінюсту з пропозиціями щодо внесення змін до чинних нормативно-правових актів та створення нових, які ліквідують прогалини у нормах.

## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аблятипова Н. А. Опіка та піклування за римським правом та за Цивільним кодексом України: порівняльний аналіз. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 110–114. URL: <http://www.apdp.in.ua/v31/22.pdf>.
2. Адаховська Н. С. Правове становище органів опіки та піклування у правовідносинах опіки над майном. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2012. № 2(6). С. 1–15. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12ansonm.pdf>.
3. Актуальні проблеми юридичної науки : Збірник тез міжнародної наукової конференції «Сьомі осінні юридичні читання». Частина третя: «Цивільне право. Сімейне право. Міжнародне приватне право. Комерційне право. Цивільний, господарський та адміністративний процес». Хмельницький : Видавництво ХУУП МОНУ, 2008. 410 с.
4. Бірюков В. І. Відповідальність за шкоду, завдану малолітніми, неповнолітніми та недієздатними особами. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С. 22–26.
5. Бойченко Г. М., Шум С. С. Правові та процесуальні аспекти визнання особи недієздатною. *Форум права*. 2011. № 1. С. 94–99.
6. Дзюба І. В., Зеленіна М.В. Опіка та піклування в цивільному праві України: проблемні питання призначення опікунів та піклувальників. *Право і суспільство*. 2017. № 3 (ч. 2). С. 48–52.
7. Д'ячкова Н. А., Турчин Н. А. Здійснення права власності на житло щодо якого встановлено опіку. *Цивілістика*. 2017. № 1. С. 51–56.
8. Калаур Л. І. Становлення та генезис інституту опіки та піклування на українських землях в період IX-XVIII ст. : історико-правовий дискурс. *Актуальні питання правознавства*, 2017. № 3. С. 78–84.
9. Калакура В. Особливості правового регулювання опіки та піклування в міжнародному праві. *Міжнародне право*. 2012. № 2. С. 65–74.
10. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р.

№ 1018-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80>. (дата звернення: 15.09.2019).

11. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>. (дата звернення: 22.09.2019).

12. Конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради з прав людини від 17.11.2017 р. № 1-2553 URL: [http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/kp000\\_redacted.pdf](http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/kp000_redacted.pdf). (дата звернення: 24.09.2019).

13. Куцин Я. М. Інститут парламентського контролю: основний чинник у сфері контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 40. Том 1. С. 45–50. URL: [http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.40/part\\_1/12.pdf](http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.40/part_1/12.pdf). (дата звернення: 24.09.2019).

14. Лічман Л. Г. Підстави обмеження дієздатності фізичної особи як дзеркало цивілізаційних змін. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. ім. Ю.С. Червоного (м. Одеса, 18 груд. 2015 р.) / уклад.: І.В. Андронов, М.В. Волкова, Р.Ф.; МОН України; НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2015. С. 15–18.

15. Молдован В. В., Мелащенко В. Ф. Конституційне право: опорні конспекти : навч. посібник. Київ : Наукова думка, 1996. 256 с.

16. Мордань О. О. Шляхи вдосконалення інституційно-правових основ діяльності органів опіки та піклування. *Управління розвитком*. 2011. № 10 (107). С. 40–42.

17. Морозова С. Є. Деякі проблеми законодавчого регулювання опіки та піклування в Україні. *Захист соціальних та економічних прав людини: міжнародний стандарт і законодавство України* : зб. тез доповідей на наук.-практ. конф. (Київ, 12 березня 2004 р.). Ч. 2. Київ : КЮІ МВС України, 2004. С. 88–90.



18. Морозова С. Є. Деякі проблеми захисту майнових прав фізичних осіб, які потребують опіки та піклування. *П'ять осінніх юридичних читань* : зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Хмельницький, 27–28 жовтня 2006 р.). Ч. 3. Підтом 2. Хмельницький : ХУУП МОНУ, 2006. С. 25–29.
19. Морозова С. Є. Етапи розвитку законодавства у сфері регулювання опіки та піклування. *Держава і право*. 2007. Вип. 38. С. 399–408.
20. Морозова С. Є. Законодавчі новели щодо повноважень органів опіки та піклування. *Шості осінні юридичні читання* : зб. тез доповідей на Міжнар. наук. конф. (Хмельницький, 26–27 жовтня 2007 р.). Ч.2. Хмельницький : ХУУП, 2007. С. 167–170.
21. Морозова С. Є. Звіт про виконання обов'язків з опіки та піклування: проблеми законодавства і практики. *Правова держава*, 2008. Вип. 19. С. 280–288.
22. Морозова С. Є. Окремі питання призначення опікуна та піклувальника за заповітом. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4 (24). С. 184–191.
23. Морозова С. Є. Опіка та піклування. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар : У 2 ч. / заг. ред. Я.М. Шевченко. Київ : Ін Юре, 2004. Ч. 1. С. 72–102.
24. Морозова С. Є. Опіка та піклування. *Цивільне право України: Академічний курс* : підручник у 2 т. / За заг.ред. Я.М. Шевченко. Київ : Ін Юре, 2003. Т. 1. С. 130–137.
25. Правові основи діяльності органів опіки та піклування. *Держава і право*. 2004. Вип. 25. С. 333–337.
26. Морозова С. Є. Правове регулювання опіки та піклування за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2011, 20 с.
27. Морозова С. Є. Розвиток опіки та піклування у цивільному законодавстві. *Еволюція цивільного законодавства України: проблеми теорії і практики* / за ред. Я.М. Шевченко. Київ : Юридична думка, 2007. С. 214–243.

28. Морозова С. Є. Юридичні колізії в правовому регулюванні відносин з опіки та піклування. *Становлення, функціонування та розвиток правових систем сучасності: проблеми науки і практики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23 квітня 2010 р.). Одеса : Астропринт, 2010. С. 238–241.

29. Надьон В. В. Умови призначення опікуна (піклувальника), реалізація їх прав та обов'язків. *Теорія і практика правознавства*. 2015. № 1 (7). С. 9–10.

30. Немировська О. В. Узагальнення практики розгляду районними судами м. Києва та Апеляційним судом м. Києва справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи недієздатною; поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; встановлення над фізичною особою опіки та піклування; призначення опікуна чи піклувальника. *Судова апеляція*. 2014. № 3 (36). С. 149–159.

31. Нечаева А. М. Семейное право : Курс лекций. Москва : Юристъ, 1999. 336 с.

32. Огляд іноземного досвіду законодавчого регулювання питання поновлення цивільної дієздатності : Інформаційна довідка Європейського інформаційно-дослідницького центру. URL: <https://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/publications/31.pdf>. (дата звернення: 24.09.2019).

33. Основи законодавства України про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, дієздатність яких обмежена, їх соціальний захист : проект Закону України (неофіційний текст) від 18.06.2015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/NT1179?an=92>. (дата звернення: 24.06.2019).

34. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. Дата оновлення: 21.08.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>. (дата звернення: 27.08.2019).

35. Політична енциклопедія : НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. імені І. Ф. Кураса / ред. Левенець. Київ : Парлам. вид-во, 2011. 807 с.

36. Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 423. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/polozhennya-pro-ministerstvo-socialnoi-politiki.html>. (дата звернення: 27.07.2019).

37. Права осіб з проблемами психічного здоров'я – 2017. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-osib-iz-problemamy-psyhichnoho-zdorov-ya-2017/> (дата звернення: 24.09.2019).

38. Про ведення особових справ недієздатних осіб та осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, органами опіки та піклування : лист Мінсоцполітики від 04.10.2017 № 19467\0\2-17. URL: <http://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2017/09/8971-11-13.pdf>. (дата звернення: 24.09.2019).

39. Про внесення змін до Положень про управління соціального захисту населення Запорізької міської ради та про управління з питань праці Запорізької міської ради, затверджених рішенням міської ради від 20.12.2017 № 65 «Про внесення змін до рішення міської ради від 27.04.2016 № 36 «Про структуру виконавчих органів Запорізької міської ради, загальну чисельність апарату Запорізької міської ради та її виконавчих органів» (зі змінами)» : рішення Запорізької міської ради від 19.12.2018 р. № 65 URL: [https://zp.gov.ua/upload/editor/polozhennya\\_pro\\_upravlinnya\\_socialnogo\\_zahistu\\_na\\_selennya.pdf](https://zp.gov.ua/upload/editor/polozhennya_pro_upravlinnya_socialnogo_zahistu_na_selennya.pdf). (дата звернення: 14.09.2019).

40. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо опіки та піклування над повнолітніми фізичними особами : проект Закону України. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/335/>. (дата звернення: 15.09.2019).

41. Про внесення змін до рішення Одеської міської ради від 07.12.2016 року № 1328-VII «Про затвердження положень про районні адміністрації Одеської міської ради» : рішення Одеської міської ради від 26.04.2017 р. № 1934-VII. URL: <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/95485/>. (дата звернення: 12.09.2019).

42. Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України,

Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 р. № 34/166/131/88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0387-99>. (дата звернення: 03.10.2019).

43. Про затвердження Типового положення про психоневрологічний інтернат : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.14.2016 р. №957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/957-2016-%D0%BF>. (дата звернення: 13.10.2019).

44. Про затвердження Положення про районну адміністрацію Запорізької міської ради по Вознесенівському, Дніпровському, Заводському, Комунарському, Олександрівському, Хортицькому, Шевченківському району : рішення Запорізької міської ради від 30.10.2019 р. № 27 URL: <https://zp.gov.ua/uk/sessions/93/resolution/38253>. (дата звернення: 11.10.2019).

45. Про затвердження положень виконавчих органів : рішення Харківської міської ради від 01.11.2016 р. № 977. Дата уточнення: 21.06.2017 р. URL: <https://www.city.kharkov.ua/uk/gorodskaya-vlast/ispolnitelnyie-organyi/rajonnyie-administraczii/ndustrialnij-.r.ajon/administracziya.html>. (дата звернення: 11.10.2019).

46. Про затвердження Положення про департамент соціального захисту населення Сумської міської ради : рішення Сумської міської ради від 18.09.2019 р. № 5629-МР. URL: <https://www.facebook.com/sumysoczahyst/>. (дата звернення: 05.10.2019).

47. Про затвердження положень про виконавчі органи Миколаївської міської ради : рішення Миколаївської міської ради від 23.02.2016 р. № 16/32. Дата уточнення: 21.06.2017. URL: <https://mkrada.gov.ua/documents/26076.html#AdmCenterRn>. (дата звернення: 24.09.2019).

48. Про затвердження Положень про районні адміністрації Львівської міської ради та їх структур : рішення Львівської міської ради від 01.11.2016 р. № 977. URL: <https://www8.city->

adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr\_1.NSF/(SearchForWeb)/4B45B11BBB8260B2C22580610043C1A2?OpenDocument. (дата звернення: 24.09.2019).

49. Про звернення громадян України : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Дата оновлення: 22.05.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80/print>. (дата звернення: 27.09.2019).

50. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 31.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 27.08.2019).

51. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. Дата оновлення: 03.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14>. (дата звернення: 27.08.2019).

52. Про опіку та піклування над повнолітніми особами : лист Мінсоцполітики від 10.06.2015 р. № 8596/0/14-15/19. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/8364.html?PrintVersion>. (дата звернення: 27.08.2019).

53. Про опіку та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, цивільна дієздатність яких обмежена : проект Закону України від 20.01.2016 р. № 3786. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/NT1179?an=92>. (дата звернення: 21.09.2019).

54. Про організацію роботи з питань опіки (піклування) над повнолітніми особами : рішення виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради від 15.11.2018 р. № 1224. URL: <http://www.namvk.if.ua/dt/295553/>. (дата звернення: 24.09.2019).

55. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III. Дата оновлення: 19.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>. (дата звернення: 27.08.2019).

56. Прутян Д. С. Припинення опіки та звільнення опікуна за цивільним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 179–186.

57. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-124/2018(4976/17) від 11.10.2018 за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України "Про звернення громадян" (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>. (дата звернення: 24.07.2019).

58. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-1/2016 від 01.06.2016 за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>. (дата звернення: 24.07.2019).

59. Рудий Н. Я. Інститут опіки та піклування в українському ранньофеодальному суспільстві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 33–40.

60. Рудий Н. Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження : монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 216 с. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnUvs\\_2012\\_2\\_55](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnUvs_2012_2_55). (дата звернення: 15.09.2019).

61. Рудий Н. Я. Поняття та місце опіки і піклування у звичаєвому праві України (XVIII – поч. XX ст.) : *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2012. № 2. С. 392–401.

62. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата уточнення: 03.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page2> (дата звернення: 24.07.2019).
63. Сімейне право України : підручник. / за ред. Гопанчук В. С. Київ : Істина, 2002. 304 с.
64. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970—1980. Том 5, 1974. 712 с.
65. Соціальний звіт за 2018. *Міністерство соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>. (дата звернення: 24.09.2019).
66. Узагальнення судової практики розгляду справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною, поновлення цивільної дієздатності, встановлення над фізичною особою опіки та піклування призначення опікуна : *Закон і бізнес*. URL: [https://zib.com.ua/ua/print/100789-u\\_z\\_a\\_g\\_a\\_l\\_n\\_e\\_n\\_n\\_ua\\_sudovoi\\_praktiki\\_rozglyadu\\_sprav\\_pro.html](https://zib.com.ua/ua/print/100789-u_z_a_g_a_l_n_e_n_n_ua_sudovoi_praktiki_rozglyadu_sprav_pro.html). (дата звернення: 27.09.2019).
67. Урумова Т. О. Еволюція правового статусу органів опіки и попечительства. *Семейное и жилищное право*. 2007. № 4. С. 43–46.
68. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди / редкол. В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
69. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 31.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення: 24.08.2019).
70. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Дата оновлення: 31.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>. (дата звернення: 27.08.2019).
71. Цивільне право в Україні : курс лекцій: том 1 / за ред. Р. Б. Шишки, В. А. Кройтора. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2004. 417с.

72. Цивільне право України: підручник / ред. Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. Вид. 2, перероб. і доп. Київ : Істина, 2009. 816 с.

73. Які правопорушення допускають органи опіки та піклування : *Громадська спілка «Мережа правового розвитку»*. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/yaki-pravoporushennya-dopuskayut-orhany-opiky-ta-pikluvannya/>. (дата звернення: 24.10.2019).



**Декларація  
академічної доброчесності  
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, \_\_\_\_\_ Доніна Наталія Олегівна \_\_\_\_\_, студентка \_\_\_\_\_ 2 \_\_\_\_\_ курсу, форми навчання \_\_\_\_\_ заочної \_\_\_\_\_, факультету \_\_\_\_\_ соціології та управління \_\_\_\_\_, спеціальність \_\_\_\_\_ 281 \_\_\_\_\_, адреса електронної пошти \_\_\_\_\_ nataliya.donina@gmail.com \_\_\_\_\_ підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Організація ефективної роботи органів опіки та піклування в регіоні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата \_\_\_\_\_

Підпис \_\_\_\_\_

ПІБ (студент) Доніна Н.О.

Дата \_\_\_\_\_

Підпис \_\_\_\_\_

ПІБ(науковий керівник) Маловічко О.В.